

SCURT ISTORIC AL NUMISMATICII

DE

VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA

CUVINTE CHEIE: numismatică, cercetare, colecții, publicații

1. Începuturi: colecționare, colecții și colecționari. *Colecția* și acțiunea corespunzătoare, adică *a colecționa*, sunt două cuvinte ale limbii române care au o origine neolatină (lat. *collectio* și *colligo* – *colligere*). În accepțiunea actuală, colecția reprezintă adunarea/strângerea/reunirea unor obiecte datorită frumuseții, rarității (exotismului) și valorii lor materiale (prețului), ca și a celei documentare. S-au strâns și se strâng timbre, obiecte de artă, autografe, cărți, incunabule, piese arheologice ș.a.m.d., precum și, bineînțeles, monede, medalii, bancnote, jetoane, ponduri etc. Prin extensiune, termenul se folosește și pentru unele domenii cu totul surprinzătoare, cum ar fi moda, medicina sau editarea (serie de lucrări), doar pentru a da câteva exemple.

În principiu, dintr-o colecție fac parte exemplarele cele mai frumoase și mai bine păstrate (exceptând unicatele sau piesele foarte rare), care au fost retrase din circulație și, în mod evident, nu se mai utilizează frecvent.

Se consideră îndeobște, că doar o dată cu Renașterea, prin întoarcerea către valorile Antichității, au luat naștere și primele colecții de monede. Însă, impulsurile venite din adâncurile psihicului omenesc, de multe ori încă nedefinite, au determinat cu mult timp înainte înfirișarea unor colecții de obiecte diverse, din care n-au lipsit monedele, chiar imediat după apariția lor.

Începuturile colectării de lucruri „interesante” se pierd în negurile vremurilor. Asemenea obiecte puteau exercita din multe puncte de vedere o atracție, deși multe din motive rămân inexplicabile până astăzi. De la un copil, care strânge pietricele de o anumită formă și/sau culoare și până la potentatul obsedat de acumularea unor obiecte sau chiar ființe distanța nu este atât de mare pe cât pare, cel puțin privită cu ochiul psihologului. Teoretic, oricând și oricm, oricine poate colecta orice. Chestiunea principulă, care diferențiază posibilitățile colecționarului, constă în resursele de care dispune acesta pentru a-și satisface dorințele, pornite adesea, la început, sub forma unui joc, devenit curând o pasiune nestăvilă.

Reunirea de obiecte valoroase, printre care și monede, a fost consemnată în cazul tezaurilor templelor, acestea îndeplinind încă de la începuturi, de cele mai multe ori, și funcțiile atribuite unor adevărate bănci. În acest context, se pot aminti depozitul de fondare a templului zeiței Artemis din Efes (aprox. 560 – 545 a. Chr.), unde s-au găsit amestecate monede de electrum cu lingouri de argint, și cel aflat în templul lui Apadana de la Persepolis (aprox. 510 a. Chr.), în care au fost asociați cresizi (piese de aur ale lui Croisos/Cresus) cu emisiuni arhaice ale Egeinei, Ahderei și Clprului.

În marile temple grecești (Parthenon, Olimpia și Delphi), romane sau celtice se conservau, alături de alte lucruri de valoare (arme, țesături), lingouri, vase metalice, obiecte de orfevrărie și monede. Adesea, depunerile purtau o inscripție dedicatoare sau, cum se proceda în Galia, monedele erau fragmentate ori desfigurare printr-un marcaj (o lovitură aplicată cu o dală sau cu un alt instrument), cu intenția de a se înlătura complet caracterul profan (valoarea de numerar circulant) a obiectului/obiectelor destinate divinității și trecerea lor în sfera sacrului¹.

¹ M. Eliade, *The Sacred and the Profane. The Nature of Religion*, Harvest Book, New York, 1959, p. 202 și urm.; E. Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*, trad. M. Jeanrenaud și S. Lupescu, Polirom, Iași, 1995, p. 44–49;

Nu este exclus, ca și templele dacice să fi deținut astfel de obiecte prețioase, printre care și monede, care îndeplineau nu numai rolul unor ofrande, ci și, posibil, pe acela de rezervă sacră și intangibilă, la care se apela doar în situația de criză extremă². Aglomerarea unor descoperiri de acest gen în arealul marilor temple din Munții Orăștiei susține cu tărie veridicitatea unei asemenea ipoteze³.

Se pare că moda străngerii de obiecte, de plante și de animale rare, pentru plăcerea și afirmarea prestigiului personal – ca mijloc de consolidare a puterii deținute – a fost proprie despotilor orientali, de la care au preluat-o și extins-o suveranii elenistici, transmitând-o și lumii romane, unde a cunoscut o mare vogă. Ni s-au comunicat informații despre bogatele colecții ale Ptolemeilor din Egipt și Seleucizilor din Orientul Apropiat. Îndeosebi, Attalizii din Pergam au fost renumiți pentru obiectele de artă adunate, dar și colecția regelui Pontului, Mithridates al VI-lea Eupator, a fost cu totul ieșită din comun, impresionând pe contemporani – așa cum a fost descrisă, chiar superficial – cu prilejul expunerii sale la Roma, în cadrul triumfului acordat învingătorului său, Pompeius Magnus (63 a. Chr.). Pe măsura lărgirii cercurilor elitei, nu numai suveranii au reușit să coaguleze astfel de colecții, ci și numeroși alți potențați, educați și rafinați, cum au fost Cicero, Plutarh sau Plinius cel Bătrân⁴.

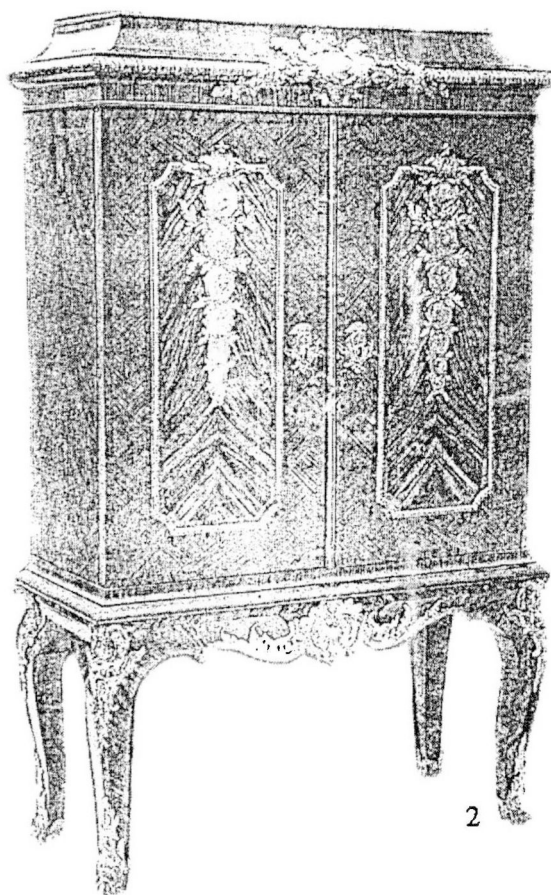
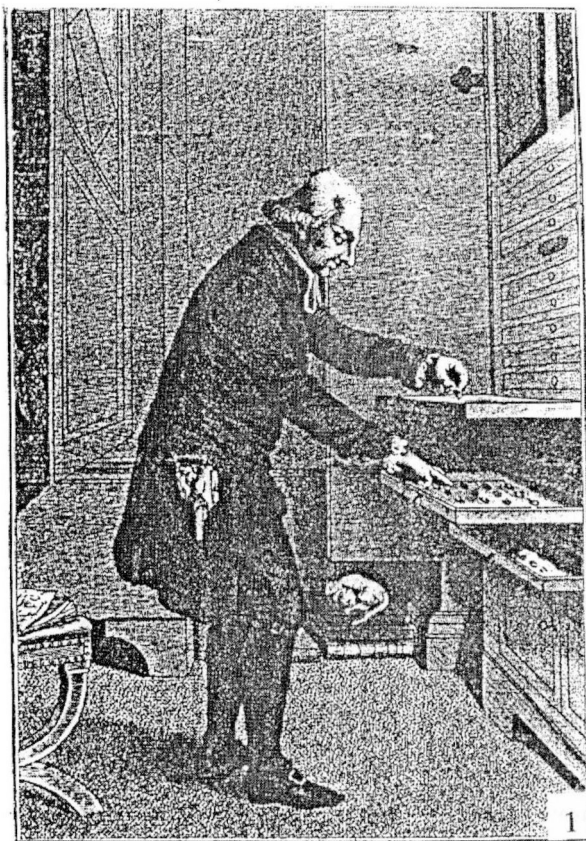

Fig. 1.1, Joseph Hilarius Eckhel în Cabinetul Numismatic Imperial din Viena (după G. Dembski); 2, scrin destinat păstrării monedelor, din Cabinetul Numismatic al reginei Suediei, Lovisa Ulrika, c. 1750 (după T. Braunerhielm).

A. Van Gennep, *Riturile de trecere*, trad. L. Berdan și N. Vasilescu, Polirom, Iași, 1996, p. 15; M. Mauss, H. Hubert, *Eseu despre natura și funcția sacrificiului*, trad. G. Gavril, Polirom, Iași, 1997, p. 49–58 și 92; N. Gavriluță, *Studiu introductiv. Sacrificiul – strigăt al rugăciunii mute*, în același volum, p. 28–29; P. Kowalski, *Symbol w kulturze archaicznej*, Pisma filozoficzne, LXIV, Poznań, 1999, p. 206; C. Morrisson, *La numismatique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1992, p. 14.

² În timpul Războiului Peloponezic (407–406 a. Chr.), atenienii s-au împrumutat din tezaurul lor sacru cu metale și monede, pe care le-au topit și le-au transformat în noi emisiuni, destinate cheltuielilor militare (cf. C. Morrisson, *loc. cit.*).

³ V. Mihailescu-Bîrliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI–I î.e.n. Economie și monedă*, Ed. Junimea, Iași, 1990, p. 67 și 91–92.

⁴ E. Bernareggi, *Istituzioni di numismatica antica*³, Cisalpino – Goliardica, Milano, 1973, p. 10.

Primul împărat roman, Augustus, a deținut în mod cert o colecție de monede vechi, după cum reiese din cele transmise de Suetonius: „La Saturnale și, dacă-i plăcea, și în alte zile, împărțea daruri: haine, aur și argint, monede cu tot felul de efigii, chiar din timpul vechilor regi sau străine”⁵. Iar faptul că Traianus a emis numeroase piese identice cu cele ale antecesorilor săi (REST[ITUIT]), a determinat chiar pe mii numismați să susțină existența unei colecții cu ștanțe vechi în cadrul monetăriei din Roma⁶.

Sfârșitul Imperiului Roman, ca și predominarea economiei naturale la începuturile Evului Mediu, n-au favorizat menținerea interesului pentru antichități, în general, și pentru monedele vechi, în special. O dată cu zorile unor noi timpuri, cele ale Renașterii, tradițiile antice ale monetizării, precum și atenția îndreptată spre o asemenea categorie de obiecte, vor cunoaște un nou început și o continuă dezvoltare. Ca un fenomen generalizat, umaniștii și iubitorii de artă încep să strângă asiduu piesele monetare cele mai frumoase, încă din această vreme datând fondarea unor remarcabile colecții⁷.

Exemplul cel mai bine cunoscut este cel al marelui florentin Francesco Petrarca (1304–1374), „primul om modern”, cum a fost supranumit. El descrie cu emoție strângerea de la țărani a unor monede, pe care a descifrat numele și chipurile împăraților romani. Mai mult chiar, în 1354, la Mantua, a prezentat împăratului Carol al IV-lea câteva vechi monede de aur și de argint, cu gândul ca acesta să urmeze în guvernarea sa exemplul iluștrilor predecesori din Roma. De altfel, autorul „Sonetelor” a alcătuit și un cunoscut eseu despre Suetonius, în care utilizează date rezultate din monetăria julio – claudică, ceea ce indică nu numai deținerea unor asemenea piese, ci și buna lor cunoaștere⁸.

Marile colecții ale Renașterii au aparținut puternicilor timpului. Cercul acestora erau dominate de o atmosferă cultivală și plină de rafinement, cu deosebită aplecare spre tot ceea ce provenea din Antichitatea atât de mult admirată, iar colecționarea a devenit cu repeziciune o modă tot mai întinsă. Colecțiile princiare se înmulțesc în secolele XIV și XV (Jean de Berry, Lionel d’Este, Cosmo de Medicis), pentru ca, la mijlocul veacului următor, Hubert(us) Goetz(ius) să numere cel puțin 200 numai în Franța⁹.

Însă, cele mai mari colecții de antichități (mai ales monede) au existat la curțile suveranilor și pașilor, dintre care amintim pe cele a regelui Neapolului, Alfons de Aragon (1396–1458), a papei Alexandru Farnese, a împăratului Maximilian I (1459–1519) sau pe cea a regelui Ungariei, Matei Corvin (1458–1490), care, pe lângă strângerea unor rarități (mai mult ca sigur, unele provenind din vechea Dacie, rește Transilvania), se înconjurare de un larg cerc de umaniști și arhiciari de prestigiu. A fost vestită, de asemenea, colecția lui Alibert V (1550–1579), îmbogățită prin cumpărarea celei a lui Jacob Fugger și care a constituit nucleul splendidului Cabinet Numismatic al Regatului Bavariei de la München, de mai târziu. Nu putem încheia, fără a aminti și renumitele cabinete de antichități ale regilor Franței (François I, Henri II, Catherine de Médicis, Charles IX ș. a.)¹⁰. Însă, așa cum arată exemplul lui Petrarca, ar fi greșit să considerăm că numai suveranii și mari nobili au fost preocupați de strângerea vestigiilor antice. De-a lungul timpului, lor li s-au alăturat o serie de mari oameni de cultură și chiar membrii ai burgheziei, printre ei înscriindu-se Veronese, Benvenuto Cellini, Albrecht Dürer, Copernic, Goethe ș. a.¹¹

Asemenea pilde ilustrează nu numai interesul pentru vestigiile antice, dar explică și apariția primelor studii de numismatică și dezvoltarea lor ulterioară. De la început, deținătorii colecțiilor au manifestat dorința de a cunoaște cât mai mult despre ceea ce posedă. În spiritul acestei idei, încă din 1558, W. Lazius a încercat să strângă date privitoare la marea colecție imperială de la Viena, pentru ca, din 1560, Carol al IX-lea să instituie la curtea regală franceză funcția de „conservator special al medaliilor și antichităților Majestății

⁵ C. Suetonius Tranquillius, *Viețile celor doisprezece cezari, II Augustus*, LXXV, trad. D. Popescu și C. V. Georoc, Ed. Științifică, București, 1958, p. 95.

⁶ E. E. Clain – Stefanelli, *Numismatics an ancient science*, Contributions from The Museum of History and Technology, Bulletin 229, Paper 32, Washington, 1965, p. 10.

⁷ J.- B. Giard, *Collectionneurs et savants numismates à la Renaissance*, în *Numismatica e antichità classiche*, XXV, 1996, p. 313–316; V. Mihailescu-Bîrhiba, *Alfel despre bani*, în *Almanahul „Convorbiri literare” ’84*, Iași, 1984, p. 119–124.

⁸ *Ibidem*; G. Racht, *L’univers de l’archéologie. Technique/Histoire/Bilan*, 1, Marabout Université, Verviers, 1970, p. 84–85; M. H. Crawford, *Introduction*, în M. H. Crawford, C. R. Ligota și J. B. Trapp (ed.), *Medals and Coins from Budé to Mommsen*, The Warburg Institute, London, 1990, p. 1.

⁹ C. Morrisson, *op. cit.*, p. 15–16.

¹⁰ *Ibidem*; E. E. Clain – Stefanelli, *op. cit.*, p. 14; G. Racht, *op. cit.*, p. 90–91.

¹¹ M. Meclewska, *Nicolaus Copernicus – a physician of coinage*, în *PNN*, 2, 1973, p. 3–15; J. Klaus, *Goethe als Medaillensammler*, Weimar, Köln, Wien, 1994; W. Steguweit, *Europäische Medaillenkunst von der Renaissance bis zur Gegenwart*, Berlin, 1995; S. K. Scher, *The Renaissance portrait model in its art historical context*, în *Rezumat/Congres/Berlin*, p. 28–31.

Sale¹². Acest exemplu a fost urmat și de alți înalți deținători de colecții, cum a fost în cazul colecției reginei Lovisa Ulrika a Suediei (1720–1782), catalogată în 1749 de către secretarul regal și numismat în același timp, Carl Reinhold Berch (1708–1777)¹².

Monedele se aflau în centrul interesului și ordonarea potrivit cu diverse criterii – în care predomina cel cronologic – a constituit preocuparea esențială a celor însărcinați cu păstrarea și studierea lor. În acest scop, metoda principală de cercetare a fost examinarea individuală a fiecărei piese, încă din această etapă fiind considerate documente istorice de primă mână. Dar acest proces s-a desfășurat inegal, întrucât atenția studioșilor a fost concentrată mult timp doar asupra monedelor romane, deși, și în ceea ce le privește pe acestea, inițial, a prevalat numai datarea și ordonarea lor. Așa se poate înțelege de ce H. Goetz considera că determinarea și descrierea constituie fundamentul studiului, la care se adaugă necesitatea publicării tuturor pieselor antice. Un aranjament sistematic al monedelor, însoțit de publicarea catalogului respectiv, a întocmit pentru prima oară germanul Adolf Occo III (1524–1606)¹³. În același timp, treptat, moneda va fi introdusă tot mai mult în discursul istoric sistematic, după cum au făcut-o în secolul al XVI-lea Antonio Agustin, Fulvio Orsini și Guillaume de Choul¹⁴.

Însă, abia în secolul următor ne sunt atestate, alături de marile colecții, cele de mai mică amploare, unde, de asemenea, se făceau catalogări. Pe lângă aceasta începe să se acorde atenție sporită monedelor grecești, dar și împlinirii nevoii de literatură cu specific numismatic. De altfel, asupra acestei faze a cercetării urmează să revenim.

În veacurile XVII–XVIII se pun bazele și se consolidează marile cabinete numismatice ale lumii (Viena, Paris, Londra, Berlin, München, Roma, Stockholm ș.a.) – numai cel de la Viena, pentru a da un singur exemplu, deținând în 1663 peste 15 900 de piese –, care s-au hucurat și de prestația unor iluștri savanți. Dintre aceștia, s-a remarcat îndeosebi A. J. – H. Eckhel, fondator al numismaticii științifice și autorul primei sinteze despre numismatica antică¹⁵.

Țările Române s-au iuserat mult mai târziu în acest curent cultural și științific. Cercetarea mea nu urmărește să explice acest fapt. Ceea ce pot însă consemna sunt informațiile despre primele colecții și cei dintâi colecționari. Astfel, avantajată de poziția geografică, condițiile istorice și existența unor mari averi ale potentatilor locurilor, Transilvania a fost mai deschisă contactelor cu Apusul, cunoscând mai de timpuriu apariția colecțiilor numismatice. Unele mărturii din epocă arată cum această pasiune a cuprins și pe nobilii transilvani. Mari familii, eu putere financiară și politică, cum au fost Bánffy sau Bruckenthal, au strâns și au deținut, alături de alte rarități, un număr impresionant de antichități. Această modă, tot mai extinsă, a înglobat treptat și numeroși intelectuali, ba chiar și instituții: F. Csepregi Turkovics, Michael Pop Szatmári (1737–1812), Dániel Lészay (1798–1872), Nicolae Stoica de Hațeg (pe la 1830, posesor al unei frumoase colecții de monede romane), colegii și licee laice sau religioase. Mai târziu, de altfel, toate aceste colecții au alcătuit nucleele marilor muzee de dincolo de Carpați (Cluj-Napoca, Alba Iulia, Sibiu, Oradea, Timișoara, Brașov ș. a.)¹⁶. În același timp, nu se poate neglija faptul că un mare număr de descoperiri (unele foarte bogate și de mare însemnătate artistică și istorică) a ajuns în marile muzee din străinătate (Budapesta, Viena, Sankt Petersburg), unde, trebuie să o recunoaștem, au fost ordonate și studiate cu toată grija. Pe de altă parte, trebuie

¹² M. R. Alföldi, U. Peter, H. Komnick, *Griechisches Münzwerk*, Berlin – Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Berlin, 2001, p. 3; T. Brunerhielm, *The Coin and Medal Cabinets of Queen Lovisa Ulrika*, în *Quadra*, p. 76–79.

¹³ P. Arnold, *Adolf III. Occo (1524-1606) und das Dresdner Münzkabinett im 16. Jahrhundert*, în *Wissenschaftsgeschichte der Numismatik*, Speyer, 1995, p. 139–157; C. –O. Strandberg, *Queen Lovisa Ulrika's Elegant Collection of Books*, în *Quadra*, p. 82.

¹⁴ C. Morrisson, *loc. cit.*; M. R. Alföldi, *Retrospectiva e prospettiva. Quanto ci insegna, sul finire del secolo, la storia della ricerca ovvero l'incresciosa questione del "manuale di classificazione"*, în *RIN*, 92, 1990, p. 2; M. H. Crawford, *op. cit.*, p. 2.

¹⁵ A. J. –H. Eckhel, *Doctrina Nummorum Veterum*, I – VIII, Vindobona, 1792–1798; IX, 1826.

¹⁶ D. A. Sturdza, *Bibliografia numismatice române*, în *AARMSI*, 11, 1878, p. 105–164; N. Docan, *Studii privitoare la numismatica Țării Românești*, în *AARMSI*, 32, 1910, p. 4 și 12; C. Moisil, *Din începuturile numismatice românești*, în *BSNR*, 25–26, 1930–1931, 73–80, p. 14; I. Winkler, *Note despre colecția monetară a lui Dániel Lészay*, în *SCN*, 3, 1960, p. 451–463; eadem, *Despre activitatea numismatică a lui Michael Pop Szatmári (1737–1812)*, în același volum, p. 433–447; D. Bălănescu, *Izvoarele numismatice în opera cronicarului Nicolae Stoica de Hațeg (I)*, în *BSNR*, 136–137, 1992–1993 (1996), 140–141, p. 333–340.

subliniată preocuparea pentru emisiunile Regatului Ungariei și Principatului Transilvaniei, arătată îndeosebi începând cu secolele XVII–XVIII, de către numeroși oameni de cultură¹⁷, cum au fost H. Lochner, S. Köleseri, W. Bethlen, S. Schoenwisner, Lipsius, F. Hauschild ș.a.

Totuși, nici în celelalte teritorii românești nu a lipsit un astfel de interes, cu toate că acțiunile în acest sens au cunoscut o oarecare lentoare și întârziere. Ideile și modelele apasene parvin și în acest colț al Europei, aduse atât de către pământeni educați în acest spirit în Occident, cât și de către numeroșii străini, care afluează la nordul Dunării într-un ritm crescând, pe măsura înaintării în secolul al XIX-lea. Dintre toți aceștia, încă de la începutul veacului pornit, pot fi amintite nuarile personalități ale epocii, ca Damaschin Bojincă, banul Mihalache Ghica, generalul Nicolae Mavrus, dr. Ioan Rasti (Rasty, Rastis), marele vornic A. Filipescu, vornicul A. Nenciulescu, Karneef, Geanoglu, Gh. Săulescu ș.a.m.d.

De-a lungul întregului secol al XIX-lea, învățământul și cultura au cunoscut o evoluție ascendentă, care a favorizat creșterea numărului celor interesați de vestigiile trecutului. Măcar în trecere, trebuie să menționăm acum și numele altor mari cărturari și colecționari, dintre care, unii, își vor continua eforturile și în veacul care a urmat. Printre aceștia se disting numiști de prestigiu, cum au fost C. Bolliac, A. Odobescu, V. Boerescu, L. Réthy, Alexandru de Petrowicz, N. Crețulescu, D. A. Sturdza, V. A. Urechea, G. Buțureanu, N. Beldiceanu, M. C. Sutz (Soutzo), G. Tocilescu, N. Docan, R. Gassauer, A. Cantacuzino, G. Severeanu, C. Orghidan, C. Moisil ș.a. Multe din piesele adunate prin strădania lor au fost dăruite cu generozitate așezămintelor publice și au constituit bazele viitoarelor cabinete numismatice de la Muzeul Național de Antichități și de la Biblioteca Academiei Române¹⁸. Din nefericire, intervenția politicului în domeniul cercetării istorice a prejudiciat grav coeziunea științifică și chiar statutul legal al cabinetelor amintite, atunci, când în anii '70, prin hotărâri arbitrare, ele au fost despuiate de cele mai multe dintre obiectele deținute. Renumitul cabinet Numismatic al Bibliotecii Academiei Române a fost total desființat și mutat la abia întemeiatul Muzeu Național de Istorie a României.

2. Ordonarea și organizarea colecțiilor. După cum spuneam, pe măsură ce adunarea diverselor antichități a luat amploare, proprietarii colecțiilor s-au arătat tot mai interesați de conservarea, clasificarea și explicarea rarităților pe care le dețineau.

Cel mai simplu și mai des folosit mod de păstrarea monedelor a fost și a rămas un plic de mici dimensiuni, confecționat dintr-o hârtie cât mai rezistentă, care să permită și înscrierea unor informații esențiale despre piesa aflată în interior. Astăzi, se mai întrebunțează și plicuri făcute din plastic, cu dezavantajul că, pentru a fi înscrise datele de recunoaștere sunt necesare bilete autocolante. Pliculețele pot fi aranjate în cutii de diferite mărimi, conform unor anume criterii. Dezavantajul cel mai însemnat pe care-l arată acest gen de păstrare a monedelor constă în dificultatea manevrării plicurilor și cutiilor, cu mare consum de timp, atunci când se dorește consultarea materialului numismatic.

¹⁷ D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 114, 121, 123 și 126–128; I. Opreș, *Ocrotirea patrimoniului cultural. Tradiții, destine, valoare*, Ed. Meridiane, București, 1986, p. 96–97.

¹⁸ C. Moisil, *op. cit.*, p. 12–14; idem, *Dimitrie A. Sturdza și numismatica română*, în *BSNR*, 11, 1914, 22, p. 42–44; idem, *Galeria numismaților români. Mihail Ghica*, în *CNA*, 10, 1934, 97, p. 44–47; idem, *Un numismat bucovinean puțin cunoscut: Alexandru de Petrowicz*, în *CNA*, 11, 1935, 102, p. 126–127; idem, *Galeria numismaților români. Nicolae Mavrus (1784–1868)*, în *CNA*, 12, 1936, 105, p. 178–180; idem, *Galeria numismaților români. Damaschin Bojincă, 1802–1869*, în *CNA*, 13, 1938, 110–111, p. 61–69; idem, *Marii ctitori ai numismaticei românești*, în *BSNR*, 38–41, 1944–1947, 92–95, p. 3–5; I. Andrieșescu, *Cuvînt de omagiu din partea Muzeului Național de Antichități la împlinirea de 80 ani a d-lui M. C. Sutz, președintele Societății Numismatice Române*, în *BSNR*, 16, 1921, 37, p. 23–24; E. Vârtosu, *Glosă numismatică*, în *BSNR*, 21, 1926, 57–58, p. 20–21; G. Potra, *Cezar Bolliac. Numismat și arheolog*, în *CNA*, 18, 1944, 130, p. 246–248; E. Zaharia și B. Mitrea, *Sur le développement de l'archéologie et de la numismatique en Roumanie*, în *RRH*, 10, 1971, 1, p. 101–120; I. Pătrașcu, *Pagini din istoria veche a arheologiei și numismaticei românești: Cesar Bolliac în Oltenia*, în *BSNR*, 92–96, 1948–1972 (1974), 96–120, p. 111–113; O. Luchian, *Profesorul Constantin Moisil, îndrumătorul*, în același volum, p. 115–117; A. Golimaș, *Corneliu Secășanu: 1894–1970*, în același volum, p. 119–124; idem, *Preocupările numismatice ale lui Mihail Kogălniceanu*, în *BSNR*, 117–119, 1973–1975 (1975), 121–123, p. 303–309; idem, *Nicolae Docan, 24 iunie 1874 – 25 aprilie 1933*, în *BSNR*, 127–129, 1983–1985 (1986), 131–133, p. 453–466; M. Cojocărescu, *Dr. George Severeanu*, în *BSNR*, 120–124, 1976–1980 (1981), 124–128, p. 675–676; V. I. Ciofu, *Viața și opera numismatului – istoric bucovinean prof. dr. Rudolf Gassauer*, în *BSNR*, 125–126, 1981–1982 (1983), 129–130, p. 471–480. I. Opreș, *op. cit.*, p. 97–98; O. Iliescu, *Dimitrie Alexandru Sturdza și numismatica românească*, în *BSNR*, 136–137, 1992–1993 (1996), 140–141, p. 17–58.

Printre cele dintâi modalități de păstrare a pieselor monetare și care, se pare, că a rămas până în ziua de azi cel mai bun și mai des utilizat, poate fi menționat scrinul cu sertare (*cabinetul*). Este de fapt un dulap de mărime variabilă (mijlocie, de obicei), în care erau instalate sertare de adâncimi diferite, cel mai frecvent aproape plate, eu alveole adâncite sau traforate într-un material adecvat (carton gros, polistiren) și căptușite cu stofă moale sau alt material similar. Unele dintre aceste comode au fost confecționate în stilul epocii (baroc și început de rococo), din esențe rare, lăcuite cu grijă și împodobite cu incrustații făcute de ebeniști celebri, cum a fost Boufle, oare a lucrat pentru Cabinetul Regal al Franței și pentru prințul de Condé. Ele erau adăpostite în încăperi speciale, cu pereții asoperiți de sculpturi și decorațiuni adecvate. Până astăzi pot fi văzute la Atena, Berlin, Viena, Copenhaga, Londra, Milano, München, Neapole, Paris, Sankt Petersburg, Moscova, Stockholm sau Vatican – pentru a enumera doar câteva dintre cele de care îmi amintesc –, mobilierul splendid și eficace ale vechilor cabinete numismatice.

Posibilitățile actuale au favorizat neasemuit de mult dezvoltarea gamei mijloacelor de conservare. În comerț se găsesc clasoare asemănătoare întrucâtva celor filatelice și care sunt accesibile chiar numismaților începători și fără mari resurse financiare. Ele sunt fabricate dintr-un plastic mai solid și se împart într-un număr variabil de casele. În acest chip, consultarea și transportul monedelor sunt mult ușurate, deoarece foliile de plastic pot fi adăpostite în geți sau mici geamantane (tip „diplomat”), prevăzute cu multiple modalități de protecție (contra focului, apei, distrugerii, furtului etc.). Bineînțeles, biletele de hârtie, jetoanele, pondurile și alte piese deosebite necesită alte feluri de protecție (sertare și clasoare). Agenții externi, cum ar fi umiditatea, acizii și microorganismele pot deteriora și chiar distruge valorile numismatice, așa încât în ultima vreme s-a acordat o atenție crescândă materialelor utilizate în confecționarea mobilierului care le adăpostește¹⁹.

3. Sistematizarea cunoștințelor. Oricare dintre creațiile omenești actuale include multe dintre cunoștințele anterioare, fără de care, de altfel, nici nu ar fi fost posibilă realizarea ei. De aceea, ar fi cu totul greșit să judecăm o știință doar prin prisma nivelului atins de aceasta în prezent. Așa că, pentru a înțelege și cunoaște numismatica se impune parcurgerea, măcar fugitiv, a principalelor etape prin care a trecut, de la forma sa incipientă până la stadiul său cel mai înalt, care după cum se acceptă în mod curent, a fost atins actualmente.

Scopul inițial al cercetărilor numismatice a fost identificarea corectă a documentului monetar: loc și dată de emisie, metal, nominal, iconografie și legendă. Datele astfel obținute au fost folosite pentru catalogarea colecțiilor și această uriașă întreprindere a durat practic mai multe veacuri, fără a putea afirma că a fost complet încheiată. După ce Eckhel a fundamentat clasificarea științifică a monedelor au urmat lucrările lui Mionnet (cu 52 000 de tipuri) și Cohen, completate de seria începută în 1873 de către British Museum²⁰. Sintezele lui Head și Bahelon au reprezentat pentru veacul al XIX-lea cea mai înaltă treaptă atinsă de astfel de studii, rămase până acum nu numai opere indispensabile cercetării de specialitate, ci și modele pentru studioșii interesați în realizarea unor asemenea lucrări²¹.

A urmat o altă etapă, când monedele au fost văzute tot mai mult ca un izvor istoric, confruntat cu textele și monumentele păstrate ale trecutului, istoria și numismatica aflându-se într-un continuu dialog, profitabil pentru ambele părți. În timpul acestui dinamic proces a devenit necesară o reluare a clasificărilor anterioare și exemplul cel mai concludent îl constituie depășirea sistemului propus de catalogul lui Cohen, de aranjare a monedelor potrivit cu ordinea alfabetică a legendelor, considerat chiar de la mijlocul secolului al XIX-lea ca fiind complet nesatisfăcător²².

Ca și în alte compartimente ale istoriei antice, cercetarea numismatică din perioada respectivă a fost puternic marcată de personalitatea și activitatea lui Theodor Mommsen (1817–1903). Încă dintr-o primă fază a

¹⁹ J. Kurpiewski, *Praktyczny poradnik czyszczenia, konserwacji oraz przediowywania monet i medali*, Warszawa, 1987; M. R. – Alföldi, *Antike Numismatik, I, Theorie und Praxis*, Mainz, 1978, p. 15; C. Morrisson, *op. cit.*, p. 29–30; H. Moesta, P. R. Franke, *Antike Metallurgie und Münzprägung: ein Beitrag zur Technikgeschichte*, Birkhäuser Verlag, Basel – Boston – Berlin, 1995, p. 69 și 145; R. Linke, M. Schreiner, M. Griesser, G. Kadlec, R. Traum, G. Dembski, *Corrosion processes endanger collections of antique bronze coins – did are they past saving?*, în *International Numismatic Newsletter*, Publication de la Commission Internationale de Numismatique, 36, 2000, p. 7–9.

²⁰ T. -E. Mionnet, *Description des médailles antiques grecques et romaines, avec leur degré de rareté et leur estimation*, 16 vol., Paris, 1806–1837; H. Cohen, *Description historique des monnaies frappées sous l'Empire Romain*, Paris, 1859–1868; R. S. Poole (ed.), *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum*, London, 1873–.

²¹ B. V. Head, *Historia numorum. A Manual of Greek Numismatics*, Oxford, 1887; E. Babeion, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines, I (Théorie et doctrines)*, Paris, 1901 și II (*Description historique*), 4 vol., Paris, 1907–1932.

²² T. Hackens, *La métrochronologie et la numismatique des ensembles, aboutissements récentes de tendances méthodologiques dans les études numismatiques*, în *ACT*, 5, p. 58; M. R. Alföldi, *op. cit.*, în *RIN*, 92, 1990, p. 5.

Fig. 2.1. Joseph Hilarius Eckhel, 1737–1798 (după G. Dembski); 2. Henry Cohen, 1806–1880 (după M. Amandry); 3. Friedrich Imhoof-Blumer, 1838–1920 (după C. Weber).

carierei sale științifice el a fost atras de însemnătatea documentului monetar, pe care a căutat să-l utilizeze cât mai larg în opera sa. Mărturii stau studiile sale apărute în 1850 și 1851, dar mai cu seamă monumentală sa „Istorie a sistemului monetar roman”, prima carte sistematică despre monetăria romană (republicană, în special)²³. Dar nu trebuie omis, că marele savant german a ajuns să elaboreze aceste lucrări după ce a vizitat Italia și a cunoscut îndeaproape materialul imens descris cu mare acuratețe de către Bartolomeo Borghesi. La 18 martie 1880, în discursul său la aniversarea împăratului, Mommsen a reluat ideea lansată încă din 1858 (discurs de recepție din 8 iulie, cu prilejul primirii în Academie), de a se trece la strângerea și publicarea tuturor monedelor antice într-un *Corpus*. Ulterior, în 1886, la îndemnul său, Muzeul Regal al Prusiei a încercat să alcătuiască un astfel de *Corpus Nummorum*, bazat pe o largă cooperare internațională. Inițiativa a prins tot mai mult contur și în 1894, cu sprijinul financiar al cărturarului, s-a declanșat publicarea unui *corpus* al monedelor grecești, continuat până astăzi, cu toate vicisitudinile istorice, de către Academia din Berlin (la care au colaborat F. Imhoof – Blumer, H. Gaebler, B. Pick, K. Regling, M. L. Strack, W. Kubitschek, E. Schönert - Geiß)²⁴.

²³ Th. Mommsen, *Ueber des römische Münzwesen*, Leipzig, 1850; idem, *Ueber den Verfall des römischen Münzwesens in der Kaiserzeit*, Berichte der K. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, Leipzig, 1851; idem, *Geschichte des römischen Münzwesens*, Berlin, 1860; vezi și Th. Mommsen, *Histoire de la monnaie romaine*, ed. L. Ch. P. C. de Balcas d’Aulps și J. de Witte, I–IV, Paris, 1865–1875.

²⁴ M. R.- Alföldi, U. Peter, H. Komnick, *op. cit.* p. 5–12; M. H. Crawford, *op. cit.*, p. 4; idem, *From Borghesi to Mommsen. The Creation of an Exact Science*, în M. H. Crawford, C. R. Ligota și J. B. Trapp (ed.), *op. cit.*, p. 126–128.

Cercetările lui Mommsen, așa cum am încercat să sugerez, reprezintă rezultatul a peste trei secole de studii numismatice și au produs mutații profunde în domeniu. Ele au pus accentul pe marca de valoare, pe legendă, pe formulele speciale și pe ordinea cronologică, multe dintre metodele de investigare fiind împrumutate din epigrafie. Prin introducerea femmă a nunismaticii în discursul istoric, Mommsen a propulsat-o spre îndeplinirea sensului său științific – cunoașterea trecutului.

Realizările următoare au relevat superioritatea clasificării cronologice, comparativ cu cea alfabetică, și în acest mod s-a reușit trecerea la înregistrarea și datarea seriilor. Înarmați cu noile metodologii, numismații au început să editeze cataloage revizuite, în primul rând de monede romane, un reș însemnat în această laborios efort jucându-l cercetătorii englezi Mattingly și Sydenham²⁵. Dar, un adevărat catalog internațional, vechi deziderat al științei numismatice, va începe a se înfăptui doar din 1931, odată cu *Sylloge Nummorum Graecorum* (= *SNG*), datorat inițiativei lui Sir Stanley Robinson, care a determinat “Comisia Internațională de Numismatică” să facă acest pas important. Până acum, dintre numeroasele lucrări de acest fel, cele mai complete publicări s-au realizat pentru colecția lui von Aulock și cea de la Copenhaga²⁶.

Există două genuri de studii numismatice: din prima categorie fac parte cataloagele, alcătuite în scopuri diverse și cu descrieri detaliate ale pieselor monetare, iar celei de-a doua îi sunt atribuite lucrările de istorie monetară. Cele dintâi sunt utilizate ca „manuale” de clasificare a monedelor, deși se ivesc mereu tipuri și variante noi, care impun reordonarea materialului și a colecțiilor, însoțite, bineînțeles, de o reevaluare corespunzătoare. Nu este de prisos să amintim că, pornind de la această necesitate, a început reeditarea catalogului pentru monedele romane imperiale (*RIC*, I, 1984), pe de-o parte, și, pe de alta, s-a diversificat și s-a segmentat foarte mult publicarea unor asemenea materiale. Astfel, în ultimele decenii, pentru monedele romane republicane (Crawford), romane imperiale provinciale (Burnett, Amandry, Ripollès), bizantine (Hahn) sau chiar pentru emisiunile moderne și contemporane, provenind din toate colțurile mapamondului, s-a continuat alcătuirea unor cataloage cât mai complete, care intenționează să cuprindă toate tipurile cunoscute din diferite colecții și să ajute pe această cale la reconstituirea sistemului monetar respectiv, așa cum preconiza cu multă vreme în urmă școala vieneză de numismatică (K. Pink, G. Elmer, R. Göbl)²⁷.

Însă, a devenit tot mai mult evident, că o catalogare integrală a tipurilor trebuie să aibă drept fundament cunoașterea și publicarea în întregime a materialului monetar. Și tot școala germană de numismatică a fost cea care s-a angajat în cel mai mare proiect de acest fel (350 000 monede romane din RFG): *Fundmünzen der römische Zeit in Deutschland* (FMRD), la care a început să se lucreze încă din 1952, sub egida “Deutsche Forschungsgemeinschaft” și conducerea lui Konrad Kraft. Această enormă întreprindere a fost concepută încă din prima etapă, așa cum plănuișe și Mommsen, ca o mare operă științifică, realizată printr-o largă colaborare internațională. De aceea, seria începută de germani a fost continuată de repertoriile similare ale Luxemburgului (FMRL), Sloveniei (FMRSI), Olandei (FMRN) și Austriei (FMRÖ). În ultimii ani, s-a declanșat elaborarea primelor volume de acest gen pentru Ungaria (FMRU, 3 vol.), Italia (*Ritrovamenti monetali di età romana* = RMR) Croația (FMRK) și Belgia (*Corpus des monnaies antiques découvertes en Belgique*)²⁸.

²⁵ H. Mattingly și E. A. Sydenham (ed.), *The Roman Imperial Coinage* (= *RIC*), London, 1923–; M. H. Crawford, *op. cit.*, p. 131–132.

²⁶ T. Hackens, *op. cit.*, p. 60; M. R. Alföldi, *op. cit.*, p. 7; C. Morrisson, *op. cit.*, p. 17–18.

²⁷ G. P. Macarovici, *Catalogul României monetară (1944)*, Câmpulung Muscel, 1944; V. Coman, *Katalog der rumänischen Banknoten*, Numismatische Verlag H. Dembrowski, Münster, 1967; M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge University Press, Cambridge, 1974; W. Hahn, *Moneta Imperii Byzantini*, 1973–; G. Buzdugan, O. Luchian, C. C. Opreșcu, *Monede și bancnote românești*, Ed. Sport - Turism, București, 1977; Y. Ogawa, *Shin Kanei Katarogu: The Catalog of Japanese Coins (New Kanei Tsuho Coins Catalog)*, Wakafuji Co., Numazu, 1987; A. Burnett, M. Amandry, P. P. Ripollès, *Roman Provincial Coinage*, I, London - Paris, 1992; M. R. Alföldi, U. Peter, H. Komnle, *op. cit.*, p. 16; Jian Chen și Zu-Yi Bian (ed.), *China Contemporary Commemorative Coins (and Medals)*, Shanghai Translation and Publishing Centre Inc., Shanghai, 1991; C. Morrisson, *loc. cit.*; L. Huszár, *Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995; S. Zeidler, *Kitüntetések a Magyar Köztársaságban*, Budapest, 1995; J. E. Sandrock, *Copper Cash and Silver Taels: The Money of Manchu China*, Gateway Press, Baltimore, 1995; V. Gadoury, cu R. Vescovi, *Olympic Medals and Coins 510 B. C. - 1994*, Victor Gadoury Publications, Monaco, 1996; A. W. Grant, *The Premier Catalogue of New Zealand Coins, Banknotes and Tokens*, Wellington, 1996; Hsu Yih-Tzong, *Taiwan Coins and Banknotes 1624–1998*, Taipei, 1999; P. F. Ryabchenko și V. I. Butko, *Paper Money of Ukraine*², Logos, Kiev, 1999.

²⁸ M. R. Alföldi, *Fundmünzen der Antike, I. Reperti numismatici antichi a Roma: nuove prospettive e problematiche*, în *Bolletino dei Musei Comunali di Roma, Associazione Amici dei Musei di Roma*, S. N., 11, 1997, p. 132–136. Vezi și B. Mitrea, *Concerning a Corpus of Roman Monetary Discoveries Intra et Extra Fines Imperii Romani*

Volumul imens de monede romane și dificultățile ridicate de identificarea vechilor descoperiri și a localizărilor respective a solicitat și alegerea unor alte modalități de repertoriare. Astfel, numismații francezi și englezi editează actualmente numai tezaurele, în seriile *Corpus de trésors monétaires de la France* (CTMAF, Bibliothèque Nationale) și, respectiv, *Coin Hoards from Roman Britain* (British Museum).

Nici cercetarea din domeniul numismaticii medievale nu a rămas în urmă și, deși, eforturile necesare pentru a duce la bun sfârșit catalogarea par a fi uriașe, s-a trecut și în acest domeniu, la alcătuirea unor *corpora* cu descoperirile corespunzătoare, chiar înainte de inițierea celor privitoare la Antichitate (de ex., *Corpus Nummorum Italicarum* în Italia, în Elveția sau CNA din Austria)²⁹.

Cu toate că numismatica românească nu se poate mândri cu asemenea realizări științifice, nu se poate minimaliza totuși faptul că, încă de la începutul secolului XX, Constantin Moisil a publicat cu regularitate o cronică a descoperirilor monetare (din 1913, în *BSNR, Monete și tezaure monetare din România*), continuată cu multă știință, pasiune și coerență de către Bucur Mitrea (care a inclus și monetăria medievală), iar apoi de către Gh. Poenru Bordea (în *Dacia, SCIV(A)* și *BSNR*). Foarte recent, a apărut primul volum (A. Vilcu și M. Dima, *I. Colecții din Muntenia: Muzeul Județean Buzău, Muzeul Dunării de Jos Călărași, Muzeul Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova*, Institutul de Memorie culturală, București, 2001) al unui *corpus* de monede antice găsite în România (E. Oberländer – Tănoveanu (ed.), *Monede de aur din colecții românești*). Acestei inițiative i s-a adăugat, de asemenea, de curând, alta, prin care se intenționează publicarea tuturor monedelor existente în colecțiile muzeelor din Moldova (*Corpus Nummorum Moldaviae*, ed. V. Butnariu) și din care a și fost tipărit primul tom (Iași).

Și în ceea ce privește monedele Evului Mediu românesc s-au făcut pași importanți pentru întocmirea unor cataloage, începându-se cu tezaurele, mai ales din Transilvania, unde regretatul Eugen Chirilă, singur sau în colaborare, a publicat monografic numeroase asemenea descoperiri.

De asemenea, în ultimii ani, cu sprijinul și la îndemnul specialiștilor germani (Deutsches Archäologisches Institut), în Europa Centrală și de Răsărit a luat ființă un alt proiect important destinat editării tuturor importurilor romane din Barbaricum (*Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum*), numismaților români revenindu-le misiunea de a prezenta materialul monetar. Acest demers, ca și cele amintite mai înainte, au pregătit terenul pentru îndeplinirea dezideratului final – publicarea tuturor monedelor antice și medievale descoperite în România –, al cărui început, se pare, că nu este prea îndepărtat.

O nouă inițiativă în acest sector al cercetării a venit tot din partea școlii germane de numismatică, care consideră că scopul unor astfel de repertorii îl constituie, în primul rând, descrierea de ștanțe (deci, de tipuri) și nu a exemplarelor monetare individuale. Ideea aparține, de asemenea, lui Th. Mommsen, care a văzut într-o asemenea întreprindere o cercetare paralelă celei de catalogare a monedelor. După cum preconizează inițiatorii, pentru a încheia cu succes o astfel de lucrare se impune o minimă omogenizare a modalităților de descriere, precum și fondarea unei bănci de date, însoțită de utilizarea computerului pentru reelaborarea și citarea unitară a datelor, toate acestea necesitând o sistematică și strânsă colaborare internațională între specialiști³⁰.

Această privire de ansamblu aruncată asupra dezvoltării numismaticii sperăm să fie percepută doar ca o schiță, ea vădind, suntem conștienți, destule lacune și inegalități. În concluzie, pentru viitorul apropiat, ceea ce este de reținut se poate sintetiza astfel: este necesară publicarea sistematică a materialului monetar și acest lucru nu este posibil decât prin cooperare internă și internațională. Situația actuală a cercetării de specialitate din țara noastră nu este la nivelul vârfurilor mondiale. Principala deficiență, după părerea mea, constă din lipsa de inițiativă și colaborare, atât în ceea ce privește instituțiile, cât și al specialiștilor. Cercetătorii români

Repertae, în *Dacia*, N. S., 6, 1962, p. 509–514; idem, *Per un Corpus di ripostigli di monete romane*, în *Atti del Congresso Internazionale di Numismatica*, Roma, 1961, 2, Roma, 1965, p. 443–448.

²⁹ B. Koch, *Corpus Nummorum Austriacorum*, I, *Mittelalter*, Wien, 1994; B. Zäch, *Inventaire des trouvailles monétaires suisses*, 6 (Kanton St. Gallen: *Mittelalterliche und neuzeitliche Münzfunde*), Lausanne, 2002.

³⁰ M. R. Alföldi, *op. cit.*, în *RIN*, 92, 1990, p. 9–10; eadem, *Vom “Antiken Münzfundkatalog” zu “Fundmünzen der Antike”*, în R. Cunz (ed.), *Concordia Ditat. 50 Jahre Numismatische Kommission der Länder in der Bundesrepublik Deutschland 1950–2000*, Hamburg, 2000, p. 165–179; E. Schönert – Geiß, *100 Jahre Griechisches Münzwerk*, în *Klto*, 73, 1991, p. 298–303; J. Jurukova, *Conclusions dans le domaine de la publication des Corpus (Monnayage Imperial Grec)*, în *Litterae Numismaticae Vindobonensis*, 4, 1992, p. 115–126; H. –M. von Kaenel, *Arbeitsteilung und internationale Kooperation in der antiken Numismatik? Der gescheiterte Versuch, das Corpus Nummorum der Kgl. Preußischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin zu einem internationalen Akademieprojekt zu machen (1901)*, în *Festschrift Schönert – Geiß*, p. 321–332; G. Dembski, *Das Projekt COINET – Computervernetzung in der Münzfundaufwertung*, în *Rezumat/Congres/Berlin*, p. 37–38; M. R. – Alföldi, U. Peter, H. Komnick, *op. cit.*, p. 17–20.

angrenați în acest domeniu sunt capabili să treacă la alcătuirea unor *corpora*. Ei au nevoie însă de proiecte solide și coerente, care să fie realizate sistematic, cu tenacitate și răbdare, sub egida unor instituții de prestigiu și cu posibilități satisfăcătoare.

4. Publicații și reviste. După cum am menționat altădată³¹, o știință se individualizează și prin publicațiile proprii, specializate. Am arătat în mare parte, de asemenea, cât de variate pot fi aspectele tratate în astfel de lucrări. De aceea, în clipa de față pare aproape imposibil de realizat o strictă clasificare a lor, atât din cauza infinitei diversității, cât și a numeroaselor chestiuni ariliate tratate în astfel de studii, ceea ce ar impune includerea lor repetată în cadrul mai multor secțiuni bibliografice.

În ansamblu, publicațiile numismatice ar putea fi împărțite în cele de interes general și altele, de interes special. Din prima categorie fac parte bibliografiile, dicționarele, lexicoanele, enciclopediile, manualele, albumele, cataloagele, tratatele și sintezele teoretice, lucrările privitoare la tehnologie, fabricare și metodologie ș. a.

Pentru început ne oprim asupra revistei cu valență bibliografică, *Numismatic Literature*, editată bianual de către "The American Numismatic Society" și care a ajuns la un număr de aproape 150 de volume. Ea înregistrează cele mai noi lucrări numismatice publicate în întreaga lume, pe care le prezintă în scurte rezumate, cuprinzând toate datele esențiale (în limba engleză). În cazul când titlul original al studiului consemnat în revistă este într-o limbă mai puțin accesibilă, el este, de asemenea, tradus în limba engleză. În același timp, dificultățile multiple ridicate de o astfel de întreprindere au fost înlăturate prin antrenarea unui mare număr de colaboratori de pe tot globul în muca de colectare a informațiilor bibliografice (inclusiv din România). În acest chip, *Numismatic Literature* a devenit una din cele mai utile publicații pentru oricine dorește să cunoască la timp și la obiect realizările din domeniu. Mai mult, recent, prin reproducerea volumelor revistei într-un site de pe Internet s-a reușit creșterea vitezei și a ariei de difuzare a acestora. Totul, spre deplină satisfacție a numismaților din întreaga lume.

După cum arătam, din categoria lucrărilor de interes general fac parte și bibliografiile. La rândul lor, și acestea pot fi împărțite în două clase: bibliografii destinate unor anumite teme, pe de-o parte, și cele care abordează global lucrările de numismatică, pe de altă parte. Ultimul tip de lucrări este foarte greu – dacă nu exclusiv – de a fi realizat exhaustiv. În schimb, cele circumscrise unei teme restrânse au toate șansele de se finaliza cu oarecare rapiditate și în bune condițiuni. Totodată, ele sunt mai ușor de abordat de către cei interesați.

Necesitatea resimțită de cercetare a condus la apariția unor bibliografii rezervate unui anumit spațiu geografic încă din secolul al XIX-lea³², pentru ca, apoi, în ultimul veac, ele să devină tot mai specializate³³. Un model al elaborărilor de acest fel îl constituie monumentală bibliografie, cu 9350 de titluri, alcătuită de către E. Schönert Geiß pentru numismatica antică a Traciei și Moesiei³⁴.

Nici numismatica românească n-a rămas mai prejos. O asemenea lucrare a fost redactată încă din ultimul sfert al secolului XIX de către eroscutul om politic, dar și colecționar, numismat și istoric, D. A. Sturdza³⁵. Au urmat și altele, mai cu seamă parțiale³⁶, însă, doar pentru anii 1944–1978 s-a publicat de către Bucur Mitrea o bibliografie completă a numismaticii românești³⁷. În sfârșit, nu demult, s-a elaborat o bibliografie

³¹ V. Mihailescu-Bîrliba, *Numismatică și istorie*, în *Carpica*, 31, 2002, p. 232.

³² F. Gnechi, *Saggio di bibliografia numismatica delle zecche italiane*, Milano, 1889.

³³ C. C. Vermeule, *A Bibliography of Applied Numismatics*, Spink & Son Ltd., London, 1956; M. Gumowski, *Bibliografia numismatiki polskiej*, Torun, 1962; P. Grierson, *Bibliographie numismatique*, Cercle d'études numismatiques, Travaux, 2, Bruxelles, 1966 (ed. a 2-a, Travaux 9, 1992); P. L. Gupta, *Ancient Indian Coinage (A Select Bibliography)*, New Delhi, 1968; M. Fejér, L. Huszár, *Bibliographia numismatice Hungaricæ*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977; F. Bassoli, *Antiquarian books on coins and medals from the fifteenth to the nineteenth century*, Crestline, CA/London, 2001.

³⁴ E. Schönert Geiß, *Bibliographie zur antiken Numismatik Thrakiens und Mœsiens*, Griechisches Münzwerk, Akademie Verlag, Berlin, 1999, 1710 p.

³⁵ D. A. Sturdza, *Bibliografia numismatice române*, în *Analele Societății Academice Române*, XI, s. II, 1878, p. 105–164.

³⁶ N. Docan, *Studii privitoare la numismatica Țării Românești. I. Bibliografie și documente*, în *AARMSI*, 33, s. II, 1909–1910, p. 459–560; O. Iliescu, *Bibliografia numismatice românești*, în *Studii și cercetări de bibliografie*, 12, 1972, p. 239–252.

³⁷ B. Mitrea, *Numismatische Forschungen und Münzfunde in der Rumänischen Volksrepublik in den Jahren 1944 bis 1957*, în *Numismatik Literatur Osteuropas und des Balkans*, I/1, Graz, 1960, p. 28–41; idem, *Numismatische Forschungen und Münzfunde in der Rumänischen Volksrepublik in den Jahren 1944–1957*, în aceeași publicație, 2, Graz,

generală a numismaticii românești (bilingvă), foarte bine structurată științific și cu lista aproape completă a lucrărilor de specialitate apărute până în acel moment³⁸.

De asemenea, pentru numismați sunt deosebit de utile dicționarele, lexicoanele și enciclopediile. Numărul lor a sporit și s-a diversificat simțitor în ultimele decenii, acoperind nu numai o sferă largă de termeni, dar și majoritatea ariilor geografice și temporale³⁹.

Atractivă pentru toți numismații este și altă specie, cea a manualelor. Și acestea sunt foarte variate, atât în ceea ce privește dimensiunile, cât și în ceea ce privește subiectele abordate. Ele au o îndelungată tradiție în bibliografia numismatică, întrucât au fost cerute în mod special de către colecționari. De aceea, cu greu poate fi recomandat neofiților un anumit manual, mai ales că asemenea lucrări sunt supuse unui proces firesc de reînnoire continuă, la care se adaugă și o specializare tot mai îngustă⁴⁰.

Destul de timpuriu este consemnată și apariția revistelor cu destinație strict numismatică, care constituie într-un fel actul de naștere a noii științe. Chiar de la primele volume sumarele au inclus diverse subiecte din domeniu, ceea ce le-a dat înfățișarea unor publicații de interes general.

Primele reviste de numismatică s-au editat în același an (1836), la Paris (*Revue numismatique*) și la Londra (*Numismatic Chronicle*). În deceniile următoare a urmat apariția la fel de prestigioasele *Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie* (Bruxelles, 1842), *Numismatische Zeitschrift* (Viena, 1869), *Periodico di Numismatica* (Firenze, 1869), *Zeitschrift für Numismatik* (Berlin, 1874), *Rivista italiana di numismatica* (Roma) ș.a., încât la începutul secolului XX în cea mai mare parte a țărilor europene existau publicații similare. Nu toate aceste periodice au continuat după fiecare din cele două conflagrații mondiale ale ultimului veac. Însă, acest fapt a fost compensat prin apariția altora noi. Astăzi există asemenea organe de specialitate în majoritatea țărilor de pe cele cinci continente. Mai mult, în unele state se înregistrează chiar două sau mai multe publicații de numismatică, adeseori editate nu numai de instituțiile specializate, ci și de societățile numismaților amatori⁴¹.

1963, p. 37–57; idem, *Bibliografia numismaticii românești: 1960–1967*, în *SCN*, 4, 1968, p. 467–487; 1968–1969, în *SCN*, 5, 1971, p. 399–421; 1970–1972, în *SCN*, 6, 1975, p. 263–279; 1973–1978, în *SCN*, 7, 1978, p. 171–195.

³⁸ A. Golîmas, Gh. C. Cristache, *Bibliografie numismatică românească/Bibliographia numismatica daco-romana*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984 (cu 319 p. și 3864 de titluri).

³⁹ Dicționare numismatice au apărut încă din secolul al XIX-lea, cum ar fi cel datorat lui A. Boutkowski (*Dictionnaire Numismatique*, Leipzig, 1877), însă ele au devenit răspândite abia în secolul următor: M. Bernhart, *Handbuch zur Münzkunde der Römischen Kaiserzeit*, Textband, Halle (Saale), 1926; F. von Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin – Leipzig, 1930; A. B. Cole, *Encyclopedia of Chinese Coins*, 1–6, Boston, Lawrence, Mass., 1973–1976; M. Salton, *Glossary of Numismatic Terminus*, Washington, 1974; V. V. Zvarici, *Numizmatičeskij slovari*, Lwiw, 1975; H. Fengler, G. Gierow, W. Unger, *Lexikon der Numismatik*, Innsbruck/Tirol und Frankfurt a. M., 1976; T. Kroha (ed.), *Lexikon der Numismatik*, Gütersloh, 1977; E. J. A. van Beek (ed.), *Encyclopedie van munten en bankbiljetten*, Alphen a/d Rijn, 1986; B. Edge, *First Dictionary of Paranumismatica*, Crewe, 1991 (medalii, jetoane, insigne, decorații, ponduri, probe, cecuri, gravori, contramărci etc.); M. Gaheazzi, *Guide-annuaire du numismate*, Bar-le-Duc, 1992; *Zhongguo gianbi da cidian* (Marele dicționar al monedelor chinezești), 1–2, Beijing, 1995, 1998 (vor fi 10 volume); S. R. Carlton, *The International Encyclopaedic Dictionary of Numismatics*, Krause Publications, Iola, Wisconsin, 1996; F. Löwenhielm, *Svenska ordnar och medaljer*², Stockholm, 1998; M. Widell, *Militärprolletter*, Stockholm, 1998; He Lin, *Qianbixue cihui jianshi* (Manual de vocabular numismatic), Beijing, 1999; Hsu Yün-Tzong, *Taiwan Coins and Banknotes 1624–1998*, Taipei, 1999; C. R. Chambliss, *U. S. Paper Money Guide and Handbook*, BNR Press, Port Clinton, Ohio, 1999; M. Amandry, M. Dhénin, M. Popoff, F. Thierry, C. Vellet (ed.), *Dictionnaire de numismatique*, Paris, 2001.

⁴⁰ Pentru exemplificare, vezi: A. Blanchet și A. Dieudonné, *Manuel de numismatique française*, Paris, 1912; S. Ambrosoli, F. Gnechi, *Manuale elementare di numismatica*⁶, Ulrico Hoepli, Milano, 1922; A. Dieudonné, *Manuel des poids monétaires*, Paris, 1925; C. Morrisson, *op. cit.*; C. Secășanu, *Numismatica antică. Monete grecești*, „Universul”, București, 1939; idem, *Numismatica antică. Monete romane*, „Universul”, București, 1940; idem, *Numismatica antică și medievală*, „Graiul Românesc”, București, 1941; idem, *Numismatica medievală și modernă*, „Cartea românească”, București, 1942; L. Simonetti, *Manuale di numismatica italiana medievale e moderna della caduta dell'impero romano alla rivoluzione francese*, 2 vol., Firenze, 1967; S. R. Goyal, *An Introduction to Gupta Numismatics*, Kusumanjali Prakashan, Jodhpur, 1994.

⁴¹ În sprijinul celor afirmate, spre exemplificare, dar și pentru informarea cercetătorilor, amintim câteva dintre aceste reviste: în Europa, *Numizmatikai Közlöny* (Budapest), *Bulletin de la Société Française de Numismatique* și *Cahiers Numismatique* (Paris), *Numismatic Circular* (London), *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* (München, 1949) și *Hamburger Beiträge zur Numismatik* (Hamburg, 1947), *Numizmatika i Epigrafika* (Moscova), *Annali. Istituto Italiano di Numismatica* (Roma, 1954) și *Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini* (Milano, 1888), *Quaderni Ticinesi. Numismatica e Antichità Classiche* (Lugano), *Cuadernos de Numismatica, Numisma* (Madrid) – cu aproximativ

Cea dintâi revistă românească de numismatică a fost publicată din anul 1904 (*Buletinul Societății Numismatice Române*), la început prin grija lui G. Severeanu, apoi, prin cea a lui C. Moșil. În anul 1947 și-a încetat apariția și a fost reluată abia din 1974, cu un volum pentru anii 1948–1972 (nr. 96–120). În prezent, s-a ajuns la tomul rezervat anilor 1996–1997 (nr. 144–145), apărut în anul 2002. De asemenea, mai trebuie amintită și *Cronica numismatică*, tipărită imediat după primul război mondial (1920) și care, mai târziu, reflectând profilul mixt adoptat, a devenit *Cronica numismatică și arheologică*. Ea a fost publicată cu intermitențe până în 1945, dată după care a dispărut din peisajul bibliografiei numismatice românești.

În ultima jumătate de veac, un impact major și benefic asupra cercetării numismatice din România l-a avut editarea, de către Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, a revistei *Studii și Cercetări de Numismatică* (12 volume/1957–1997). Încă de la primul tom, deși nu a avut periodicitate, prin ridicatul său nivel științific și editorial ea s-a ridicat la cotele atinse de cele mai bune apariții similare de pe plan mondial⁴². De curând, în rândul publicațiilor numismatice românești a intrat și *Cercetări numismatice*, imprimată fără regularitate la Muzeul Național de Istorie a României (8 volume/1978–2003).

Categoria lucrărilor numismatice de interes special este foarte vastă și diversificată: note, articole sau cărți despre descoperirile monetare (izolate sau tezaure), cataloagele de colecții și de licitații, monografiile cu tematici infinite de variate, repertoriile etc. Chiar încercarea de față reprezintă un exemplu în acest sens.

Asupra multora dintre aceste publicații voi mai avea ocazia să vorbesc. Acum, voi insista doar asupra cataloagelor de licitații, care au o apariție modestă, fără ambiția de a interpreta materialul, care va fi prezentat frust. Totuși, în astfel de lucrări se pot găsi adesea piese inedite, variante necunoscute, știri despre descoperiri monetare intrate în circuitul tranzacțiilor mai mult sau mai puțin legale etc. Ele sunt întocmite cu multă atenție de specialiști, angajați ai caselor de licitație, de obicei fiind însoțite și de o ilustrație integrală și de bună calitate⁴³.

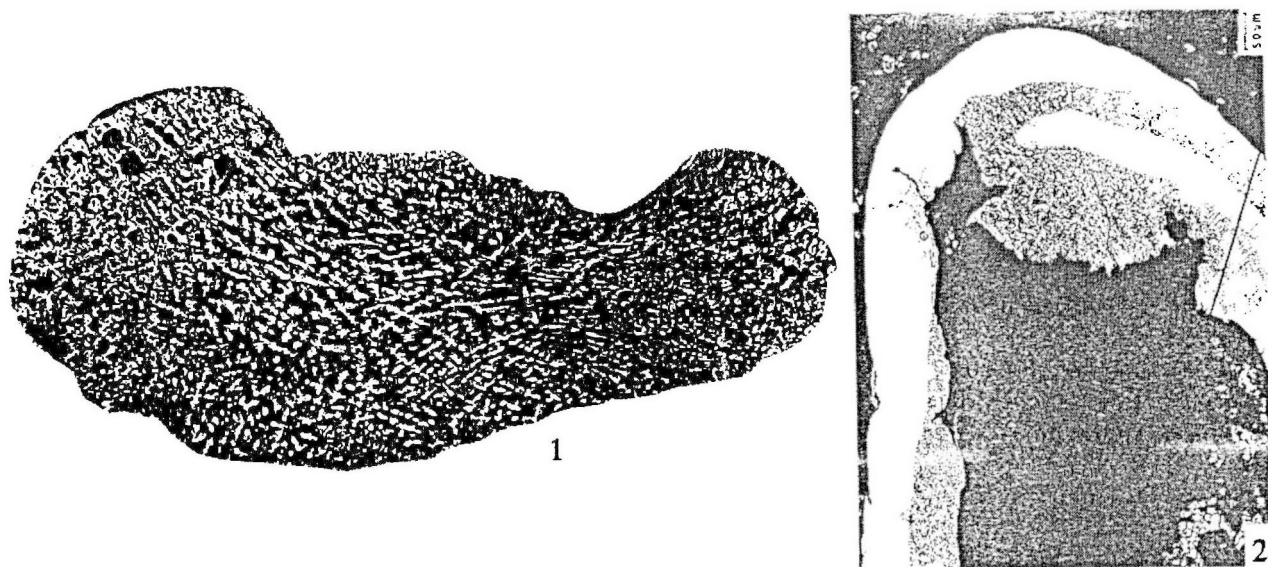

Fig. 3.1, secțiune printr-o monedă a lui Alyattes; 2, secțiune în marginea unei tetradrachme *fourrée* emisă în numele lui Alexandru cel Mare (preluate după H. Moesta, P. R. Franke).

250 volume, *Acta Numismatica* (Barcelona), *Nummus* (Porto), *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* (Copenhaga), *Wiadomości Numizmatyczne* (Warszawa), *Numizmaticar* (Beograd, 1978), *Nomismatika Khronika* (Atena), *Numizmatika* (Sofia), *Numismatický Sborník* (Praga), *Slovenské Numizmatika* (Bratislava), *Schweizerische Numismatische Rundschau* (Bern, 1891) ș.a.; în America de nord, *American Journal of Numismatics*, *Museum Notes* și *Numismatic Notes and Monographs* (New York), *Canadian Numismatic Journal* (Ontario); în America de sud, *Boletín de Numismática* (São Paulo), *Numismática* (Rio de Janeiro), *Revista Numismática Argentina* (Buenos Aires); în Asia, *Coin Review* (Varanasi, India) și *Indian Coin Society Newsletter* (Bombay); în Australia, *Australian Coin Review* (Melbourne) și *Australian Numismatic Journal* (Adelaide) ș.a.m.d.

⁴² Redactori responsabili au fost, în ordine, Constantin Moșil, Emil Condurachi, Bucur Mitrea și Constantin Preda, pentru ca, în ultimii ani, această misiune să fie îndeplinită de către regretatul Gh. Poenaru Bordea.

⁴³ Amintim de casele de licitație Vinchon (Paris), A. Hess (Luzern – Zürich), O. Helbing (München), F. Sternberg (Zürich), Liste (Basel) sau “Numismatik Lanz München” (care a editat până acum peste 100 de asemenea cataloage).

5. Numismatica și alte științe. Relațiile dintre numismatică și alte științe, de orice natură ar fi acestea, sunt greu de definit. Mai întâi, trebuie spus că aceste legături sunt reciproce, ceea ce înseamnă că nu numai numismatica este afectată de asemenea raporturi, întrucât se poate observa că și la alte științe sunt evidente înrâuririle exercitate asupra lor de către disciplina care se ocupă de bani.

Este dificilă trecerea în revistă a tuturor disciplinelor care intră în contact direct sau indirect cu numismatica și aceasta nu numai din cauza multitudinii lor, ca și atragerii continui a altora, noi, în procesul respectiv, ci, mai ales, datorită dispariției granițelor rigide dintre științele definite tradițional, pe măsura conturării tot mai viguroase a celor de tranziție. De aceea, voi încerca să scot în evidență în primul rând raporturile numismaticii cu științele naturale, în speță matematice, fizice, chimice, biologice, geo-geografice etc., întrucât relațiile celei dintâi cu alte științe sociale au mai fost relevate, după cum, în continuare, ele vor mai fi abordate.

Ar fi interesant și instructiv de examinat momentul când au avut loc primele încercări de rezolvare a problemelor numismaticii prin intermediul **matematicii**. După cum se pare, asemenea tentative au fost de natură empirică și s-au dezvoltat treptat, în timp ce numismatica își dobânda statutul propriu de știință. Actualmente, calculele matematice din domeniul statisticii, dintre care cel mai utilizat este cel al probabilităților, au devenit ceva curent în cercetarea de specialitate, cum ar fi în studiile privitoare la structura tezaurilor, volumul emisiunilor, ratele de pierdere sau de uzură etc. De fapt, în prezent, prin utilizarea tehnicilor și a programelor de calcul electronic, matematica predomină în toate investigațiile de tip cantitativ. Iar numismatica reprezintă un domeniu care se pretează admirabil la acest tip de cercetare, deoarece monedele, înecă de la început, așa cum arătam, sunt rezultatul unei producții de serie. În același timp, studierea prin metode matematice a diverselor aspecte numismatice a condus, așa cum reiese din cercetările de până acum, la inovare și în sfera matematicii, prin adaptarea unor metode sau la crearea unor noi instrumente de calcul, solicitate de necesitățile concrete ale cercetării⁴⁴.

Științele fizice și chimice sunt utilizate pe scară largă la cunoașterea tehnicilor de producere a metalului monetizat și a ștanțelor, dar și a monedelor propriu-zise. Prin metode non-distructive (nucleare sau spectrografice), care au înlocuit în ultima vreme tot mai mult analizele chimice cantitative și calitative, s-a putut preciza compoziția diverselor aliaje întrebuințate în procesul monetizării, atât pentru monede, cât și pentru instrumentele utilizate în acest scop (mai cu seamă ștanțele)⁴⁵. Pentru interpretarea rezultatelor obținute în urma unor astfel de analize s-a apelat la **siderurgie, metalurgie, metalografie și mecanică**. Cu ajutorul

⁴⁴ H. D. Allen, *Mathematics and Money*, în *The Numismatic Scrapbook Magazine*, 24, 1958, 12, p. 2612–2620; M. Metcalf, *Statistische Analyse bei der Auswertung von Münzfundmaterialien*, în *JNG*, 9, 1958, p. 187–196; L. Brunetti, *Aspetti statistici della metanumismatica*, Roma, 1963; idem, *Die Hochwahrscheinlichkeit bei statistischen Problemen der Numismatik*, în *JNG*, 15, 1965, p. 53–61; G. F. Carter, *Comparison of methods for calculating the total number of dies from die-link statistics*, în *PACT*, 5, p. 204–213; G. Depeyrot, *L'informatique et les volumes d'émission: les programmes Numis 1976*, în același volum, p. 399–405; Ch. Carcassonne, *Méthodes statistiques en numismatique*, Louvain-la-Neuve, 1987; E. Arslan, *Programmi informatici in numismatica*, în *Informatica e archeologia classica, Atti del Convegno Internazionale, Lecce, 1986*, ed. F. d'Andria Galatina, 1987, p. 41–48; W. W. Esty, *Statistics in Numismatics*, în *Rezumate/Congres/Berlin*, p. 817–823; *Metodi statistici e analisi quantitative della produzione di monete nel mondo antico. Tendenze e prospettive della ricerca*, în *AIIN*, 44, 1997.

⁴⁵ Un bun exemplu îl constituie problema realizării alamei, din care au fost confecționate unele monede ale Antichității. Este destul de îndoielnică, în acea vreme, posibilitatea obținerii zincului necesar pentru producerea alamei. De aceea, mai multă crezare are folosirea altui procedeu, mai accesibil și bine cunoscut cu mult timp înainte, prin care se topea cuprul cu minereul de calamină (cf. R. J. Forbes, *Studies in Ancient Technology*, 8, Leiden, 1964, p. 264–265 și 275; E. R. Caley, *Orichalcum and Related Ancient Alloys. Origin, Composition and Manufacture with Special Reference to the Coinage of the Roman Empire*, NNM, 151, New York, 1964; H. Moesta, P. R. Franke, *op. cit.*, p. 30–36, 49–56 și 148–155). Vezi și lucrările: E. J. Allin și W. P. Wallace, *Impurities in Euboean Monetary Silver*, în *ANSMN*, 6, New York, 1954, p. 35–67; E. T. Hall, *Some Uses of Physics in Archaeology*, în *Archaeometry*, 2, 1959, p. 22–34; A. K. Craig, *Neutrons and Numismatics*, în *The Numismatist*, 76, 1963, 8, p. 1085–1086; T. C. Yao și F. H. Stross, *The Use of Analysis by X-Ray Fluorescence in the Study of Coins*, în *AJA*, 69, 1965, 2, p. 154–156; A. Wytenbach și A. Hermann, *The Quantitative Nondestructive Analysis of Silver Coins by Neutron Activation*, în *Archaeometry*, 9, 1966, p. 139–147; T. Hackens, *L'analyse de laboratoire appliquée aux métaux anciens*, în *Rev. Arch. et Hist. Art. Louvain*, 1, 1968, p. 9–14; E. T. Hall & D. M. Metcalf, *Methods of Chemical and Metallurgical Investigation of Ancient Coinage*, London, 1972; H. McKerrel & R. B. K. Stevenson, *Some Analysis of Anglo-Saxon and Associated Oriental Silver Coinage. Methods of Chemical and Metallurgical Investigation of Ancient Coinage*, Royal Numismatic Society, Special Publication, No. 8, London, 1972; J.-N. Barrandon și M. F. Guerra, *Méthodes d'analyses appliquées à la Numismatique*, în *Rezumate/Congres/Berlin*, p. 825–827.

acestora s-au putut înțelege în mare parte manipulările și deprecierea, s-a facilitat separarea pieselor confecționate prin turnare de cele obținute prin lovire, ca și diferitele accidente, cum ar fi fisurile marginale și friabilitatea; totodată, doar prin cunoașterea legilor mecanicii a fost posibilă înțelegerea uzurii diferențiate a celor două ștanțe folosite. De altfel, chiar numărul și calificarea personalului angrenat în procesul de producere a banilor au fost și sunt condiționate de materialele, instrumentele și tehnicile folosite, așa încât, prin cunoașterea acestora s-a avansat destul de mult și în ceea ce privește soluționarea chestiunilor legate de organizare, ca și a costurilor monetizării.

Cu această ocazie, subliniem din nou faptul că multe din procedeele tehnice utilizate în activitatea de monetizare au fost cunoscute cu multă vreme înainte de apariția monedei, care, de altfel, nici nu ar fi fost posibilă fără asemenea realizări. Pentru a exemplifica, amintim că sudura sau cementarea au fost stăpânite încă din mileniul al III-lea a. Chr.⁴⁶

Imediat după producerea primelor monede, pentru meșterii anțici a fost evident că forma rotundă este cea mai potrivită pentru asemenea obiecte. Această constatare corespunde cerințelor legilor fizicii, întrucât uzura prin circulație a unor piese rectangulare, de pildă, ar fi fost alertă și, deci, neeconomică; nici forma sferică nu ar fi fost mai avantajoasă, deoarece ea nu ar fi deținut planurile necesare imprimării însemnelor de autoritate și de identificare. Și alte forme pe care le-a îmbrăcat moneda de-a lungul istoriei sale (scifarea, bracteații ș.a.) se explică tot prin acțiunea aceluiași legi⁴⁷.

De un mare interes pentru numismatică este și o altă ramură a fizicii, **metrologia**. La rândul ei, ea are tendința de a deveni o disciplină autonomă, în sfera sa de preocupări intrând unitățile de măsură și metodele de măsurare a mărimilor fizice, însoțite de tot instrumentarul necesar (balanțe, ponduri, etaloane etc.). Sistemele monetare, nominalurile, reformele, devalorizările și revalorizările etc., toate pot fi cunoscute mai profund prin examinarea structurilor ponderale. Izvoarele sunt numeroase și diverse. Deși, mențiunile scrise ocupă un loc de prim ordin, descoperirea și studierea obiectelor de tip paranumismatic (ponduri, instrumente și aparate de cântărit ș.a.) au contribuit adesea esențial la înțelegerea sistemelor ponderale utilizate în fabricarea monedelor. Însă, pentru atingerea scopului propus, nici acestea nu au fost socotite îndestulătoare, ceea ce a dus la inovări și experimentări metodologice laborioase și complexe. Astfel, prin cântărirea unui mare număr de exemplare și calcule matematice complicate – în care s-au luat în considerare factorii aleatori – s-au putut preciza greutatea medie ale unor emisiuni și, în consecință, apartenența lor la un anumit sistem de greutăți. Eventualele devieri de la rezultatele obținute în acest chip semnaleză intervenții și, deci, modificări survenite în evoluția sistemelor monetare de-a lungul timpului⁴⁸.

Însă, în cunoașterea cât mai adâncă a caracteristicilor monedei și a procesului său de fabricare, tot atât de însemnate sunt și datele furnizate de științele **geo-geografice**, îndeosebi cele ale **mineralogiei**. Cercetările de acest tip, care, la rândul lor, solicită alte discipline, au reușit să rezolve – deși, uneori, surprinzător – multe din

⁴⁶ D. R. Cooper, *The Art and Craft of Coin Making*, London, 1988; H. Moesta, P. R. Franke, *op. cit.*, p. 37–43 și 77–91; M. M. Archibald și M. R. Cowell (ed.), *Metallurgy in Numismatics*, 3 vol., Royal Numismatic Society, Special Publication; 24, London, 1993.

⁴⁷ P. Naster, *Le carré creux en numismatique grecque*, în *Numismatique antique. Problèmes et méthodes*, p. 17–21; D. Schmutz, C. Jäggy, *Neue Erkenntnisse zur Brakteatenherstellung: Experimenteller Nachvollzug prägetechnischer Merkmale*, în *Rezumate/ Congres/Berlin*, p. 157–158.

⁴⁸ F. Hulstsch, *Griechische und römische Metrologie*, Berlin, 1882; M. C. Sutz, *Originele asiato-chaldeene ale greutăților romane*, în *AARMSI*, s. II, 31, 1909, 5, p. 353–403; A. Dieudonné, *Manuel des poids monétaires*, Paris, 1925; L. C. West, *Gold and Silver Coin Standards in the Roman Empire*, NNM, 94, New York, 1941; E. R. Caley, *Metrological Tables*, New York, 1965; E. Schildbach, *Byzantinische Metrologie*, în *Handbuch der Altertumswissenschaft*, 12:4, München, 1970; J. Lafaurie, *Contribution à l'étude du poids réel des monnaies*, în *BSFN*, 25, 1970, p. 491–493; N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, Ed. Științifică, București, 1971; Ch. Carcassonne, F. Dumas și H. Huvelin, *Recherche du poids légal à partir des poids réels, I (Monnaies médiévales) – II (Solidi du Bas Empire)*, în *BSFN*, 29, 1974, 7, p. 616–621; P. Naster, *La méthode en métrologie numismatique*, în *Numismatique antique. Problèmes et méthodes*, p. 65–74; P. Withers și B. R. Withers, *British Coin Weights: A Corpus of Coin-Weights Made in England, Scotland and Ireland for Use in Britain*, Llanfyllin, 1993; C. Martin, M. Campagnolo, *Catalogue des balances de changeurs, des dénéreaux et des poids, 1 (La France et l'Italie)*, Cahiers romands de numismatique, 2, Lausanne, 1994; N. F. Parise, *Metallic currency and weights units in the Mediterranean before coinage*, în C. Morrisson, B. Kluge, A. Burnett, L. Ilisch, W. Steguweit, *A Survey of Numismatic Research 1990–1995*, Berlin, 1997, p. 5–9.

enigmele științei despre bani. Printre acestea se pot menționa sursele de materii prime și procedeele tehnice folosite la realizarea obiectelor numismatice și paranumismatice⁴⁹.

Se știe că aurul de proveniență microasiatică se caracterizează și prin prezența platinei, care lipsește din cel european. De aceea, sesizarea aurului cu urme de platină în staterii lui Alexandru cel Mare sau în monedele celților boi indică tezaurul persan drept sorginte inițială. Ori, întrucât argintul minelor de la Potosi (Bolivia) conținea și indiu, s-a putut recunoaște acest metal în aliajul monedelor franceze, începând de la 1575. Un ansamblu complex de explicații și consecințe (economice, politice, militare) a luat ființă după această identificare: sursa latino-americană a acestui argint; procurarea lui adesea pe căi violente (războaie, pirați, corsari); creșterea volumului emisiunilor occidentale și a prețurilor⁵⁰ etc.

Ajuns în acest moment al expunerii, trebuie să repet un truism enunțat indirect încă din primele rânduri ale acestui subcapitol: cunoașterea realizată cu ajutorul unei științe dă naștere la alte tipuri de înțelegere, specifice altor discipline. Astfel, de pildă, cazul argintului latino-american din monedele europene ale secolului al XVI-lea sau cel al explicării procedeele de aliere au avut consecințe serioase în planul percepției fenomenelor de natură economică. Dintre acestea, fugitiv, înșir doar politicile monetare, amploarea emisiunilor, ritmul de emite, circulația monetară, crizele economice, sistemele financiare (impozite, taxe, bugete), activitatea bancară (credit, dobânzi etc.), comerțul, apariția și evoluția pietelor, ca și a orașelor (antice și medievale)⁵¹ etc. Metode și tehnici proprii științei economice sunt folosite frecvent în acest fel de cercetare. Însă, examinarea problemelor economiei antice sau medievale și, implicit, a chestiunilor financiar – bănești a prilejuit o vie și îndelungată discuție privitoare la optica prin care trebuie întreprinsă o asemenea cercetare. Din această perspectivă, trebuie menționată dezbateră dintre „moderniști” și „primitiviști” sau, mai corect, după cum le-aș spune, „arhaizanți”. Economia antică constituie o etapă a istoriei economiei și ea trebuie tratată ca atare⁵². Folosirea conceptelor moderne pentru sesizarea și explicarea fenomenelor economice dintr-o

⁴⁹ E. Will, *Les sources des métaux monnayés dans le monde grec*, în *Numismatique antique. Problèmes et méthodes*, p. 97–102; P. R. Franke, *Bergbau und Münzprägung. Die Edelmetallgewinnung als Voraussetzung allgemeinpolitischer und wirtschaftspolitischer Entwicklungen*, în *Mitteilungsblatt der TU Clausthal*, 57, 1984, p. 17–23; M. F. Guerra, *La frappe de la monnaie d'or à l'époque de l'expansion musulmane et les mines de l'ouest de l'Afrique*, în *Rezumat/Congres/Berlin*, p. 13–15; G. N. Dermatis, *L'archéologie industrielle des mines du Laurion*, în *Rev. Arch. et Hist. Art. Louvain*, 32, 1999, p. 145–148.

⁵⁰ H. Kaletsch, *Zur lydischen Chronologie*, în *Historia*, 7, 1958, p. 1–47; A. Hartmann, *Ergebnisse spektralanalytischer Untersuchungen an keltischen Goldmünzen aus Hessen und Süddeutschland*, în *Germania*, 54, 1976, p. 102–134; idem, *Über Materialanalysen an Goldmünzen der keltischen Bojer*, în *Jahrbuch des römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz*, 32, 1985, p. 660–674; C. Morrisson, *op. cit.*, p. 116–117; H. Moesta, P. R. Franke, *op. cit.*, p. 11–14 și 53–55.

⁵¹ F. C. Spooner, *L'économie mondiale et les frappes monétaires en France, 1493–1680*, Paris, 1956; M. Austin și P. Vidal-Naquet, *Economies et sociétés en Grèce ancienne*, Paris, 1972; D. Claude, *Der Handel im westlichen Mittelmeer während des Frühmittelalters*, în *Bericht über ein Kolloquium der Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas im Jahre 1980*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1985, p. 107–115; M. F. Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy, c. 300–1450*, Cambridge, 1985; T. Hackens, *L'apport de la numismatique à l'histoire économique*, în T. Hackens și P. Marchetti, *Histoire économique de l'Antiquité. Bilans et Contributions de savants Belges présentés dans une réunion interuniversitaire à Anvers/Anwerpen, Universitaire Fakulteiten Sint – Ignatius, Louvain-la-Neuve*, 1987, p. 152–168; G. Depyrot, *Numéraire et prix: le rôle des métaux*, în *Rythmes de la production monétaire*, p. 707–729; idem, *Crise économique, formation des prix, et politique monétaire au troisième siècle après J. –C.*, în *Histoire et Mesure*, III, 1988, 2, p. 235–247; idem, *Crises et Inflation entre Antiquité et Moyen-Âge*, Paris, 1991; M. North (ed.), *Geldumlauf, Währungssysteme und Zahlungsverkehr in Nordwesteuropa 1300–1800. Beiträge zur Geldgeschichte der späten Hansezeit*, Quellen und Darstellungen zur Hansischen Geschichte, N. F., 35, Köln, Wien, 1989; H. A. Miskimin, *Cash, credit and crisis in Europe: 1300–1600*, Collected Studies Series 289, London, 1989; R. P. Duncan – Jones, *Structure and Scale in the Roman Economy*, Cambridge, 1990; N. Lowick, *Islamic Coins and Trade in the Medieval World*, J. Cribb, Aldershot, 1990; P. Contamine, M. Bompaire, S. Lebecq, J. –L. Sarrazin, *L'économie médiévale*, Paris, 1993; P. L. Mossman, *Money of the American Colonies and Confederation: A Numismatic, Economic, and Historical Correlation*, ANSNS, 20, New York, 1992; J. Day, *Monnaies et marchés au Moyen Âge*, Paris, 1994; K. Grønder – Hansen, *The money – based economy and coin circulation in Denmark 1241 – ca. 1310*, în *Rezumat/Congres/Berlin*, p. 142–143; T. S. Noonan, *Dirham imports and the growth of towns in early medieval European Russia*, în același volum, p. 201.

⁵² W. V. Harris, *Between archaic and modern: some current problems in the history of the Roman economy*, în W. V. Harris (ed.), *The inscribed economy. Production and distribution in the Roman empire in the light of*

anume etapă istorică poate fi riscantă dar, totuși, ne poate ajuta să observăm evoluția acestora și, mai ales, să înțelegem economia actuală⁵³. O serie de manifestări economice ale Antichității sunt considerate de către „primitiviști”, ca fiind arhaice și rudimentare⁵⁴. Dar, în același timp, nu se poate nega că, încă de pe atunci pot fi identificate primele elemente ale unor cunoștințe sau specific financiar, care au stat la baza științei economice moderne⁵⁵.

În mod sigur, se poate afirma că au rămas nerelevante și alte relații ale numismaticii cu științele naturale. Totuși, acum nu voi zăbovi asupra acestei teme, cu speranța că, în continuare, voi mai avea ocazia să revin.

6. Numismatica de azi și de mâine. Nu vom încheia acest capitol fără a examina starea actuală a științei și a încerca unele predicții personale asupra dezvoltării numismaticii.

6. 1. Lumea numismaticii⁵⁶ (colecții, colecționari, afaceri – case de licitație, specialiști, publicații specializate). După cum am încercat să arăt, colecționarea și colecțiile de obiecte numismatice și par anumismatice au o îndelungată istorie. Care e starea lor actuală? Răspunsul la această întrebare se află într-o masă enormă de informații, răspândite de asemenea într-un tot atât de mare număr de publicații diverse. O încercare de succintă reunire a acestora a constituit-o *Who's who in Numismatic* (London, 1973). Din nefericire, se pare că s-au strecurat destule erori privind instituțiile și persoanele menționate, așa încât întreprinderea va trebui reluată, de această dată, pentru a avea sorți de reușită, în cadrul unei largi cooperări internaționale⁵⁷.

Dacă la început, așa cum am văzut, monedele erau adunate alături de alte felurite obiecte în sânul unor colecții eterogene, treptat, colecțiile au devenit tot mai specializate. În ceea ce privește colecțiile monetare, acest fapt se pare că a avut loc abia în Evul Mediu, odată cu apariția cabinetelor princiare. Astăzi, așa cum se cunoaște, într-o colecție monetară se adună sistematic piese care prezintă interes din punct de vedere estetic sau istoric. Dar, nu trebuie omis interesul numismatic propriu-zis, întrucât se urmărește strângerea unei serii complete de emisiuni, chiar dacă nu toate exemplarele reprezintă realizări remarcabile sau au vreo însemnătate istorică. De aceea, colecțiile numismatice actuale pot fi variate, cuprinzând instrumente bănești foarte diverse, de la cele mai vechi până la cele contemporane. Oricum, timpul colecțiilor „universale”, care să înglobeze toate monedele posibile a trecut demult și ele mai importante dintre ele sunt acelea care nmăresc o anumite temă.

În linii mari, colecțiile sunt de două feluri, **publice și private**. Dintre primele, foarte puține aparțin unor instituții autonome, majoritatea fiind organizate ca departamente sau cabinete numismatice în cadrul unor muzee, universități, institute de cercetări, arhive, biblioteci, bănci etc. Ele au apărut și s-au dezvoltat din vechile colecții princiare și și-au mărit continuu fondul prin donații și achiziții, ca și prin cercetări proprii (muzeele, universitățile sau institutele de cercetări). Printre cele mai mari și mai renumite colecții de acest fel trebuie să menționăm următoarele: Atena (Muzeul Numismatic, Colecția numismatică de la Muzeul național), Berlin (Münzkabinett, Staatliche Museen), Budapesta (Éremtar, Magyar Nemzeti Múzeum), București (cabinetele numismatice de la Muzeul Național de Istorie a României și de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”), Cambridge (Dept. of Coins and Medals, Fitzwilliam Museum, cu peste 20 000 de monede

“*instrumentum domesticum*”, *The proceedings of a conference held in the American Academy in Rome on 10–11 January, 1992*, Ann Arbor, MI, 1993, p. 25.

⁵³ “Le problème des longues séries et celui de leur homogénéité remet donc à l’ordre du jour la question de la comparabilité dans le temps”. (cf. W. Kula, *Histoire et économie*, în *Annales ESC*, t5, ianuar – april 1961, 2, p. 306; vezi și M. I. Finley, *L’Économie Antique*, trad. M. P. Higgs, Les Éditions des Minuit, Paris, 1975, p. 23 și 29).

⁵⁴ Se pare că romanii cunoșteau destul de bine teoria cantitativă a banilor, cel puțin în ceea ce privește efectele acesteia pe termen scurt (cf. C. Pousard, *La théorie quantitative de la monnaie*, în *Annales ESC*, 14, 1959, 1, pp. 106–121 și 224; T. Pekary, *Geldtheorie in Rom ?*, în *Ausgewählte kleine Schriften*, Hrsg. H.-J. Drexhage, Pharos. Studien zur griechisch – römischen Antike, Bd. IV, Scripta Mercaturae Verlag, St. Katharinen, 1994, p. 281–286; F. Beyer, *Geldpolitik in der Römischen Kaiserzeit. Von der Währungsreform des Augustus bis Septimius Severus*, Deutscher Universitäts Verlag, Wiesbaden, 1995, p. 104; A. Burnett, *La numismatique romaine*, trad. G. Depeyrot, Éditions Errance, Paris, 1988, p. 108–109).

⁵⁵ Economia romană a cunoscut o mare stabilitate de-a lungul unei lungi perioade de timp datorită în special sistemului monetar bimetalic și politicii monetare de stat. Aceasta arată că romanii au cunoscut teoria cantității banilor și au acționat conform cerințelor acesteia (cf. F. Beyer, *op. cit.*, p. 34–76).

⁵⁶ Titlul subcapitolului este preluat de la R. Göbl (*Antike Numismatik*, 1, Battenberg Verlag, München, 1978, p. 261).

⁵⁷ *Ibidem*, p. 261.

medievale), Cluj – Napoca (Muzeul de Istorie a Transilvaniei), Constanța (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie), Dresda (Münzkabinett, Staatliche Kunstsammlungen), Glasgow (Hunterian Museum), London (Dept. of Coins and Medals, British Museum, cu peste 500 000 de monede romane), Milano (Collezione del Comune e del Gabinetto numismatico di Brera, Castello Sforzesco), Moskva (Muzeul orașului Moscova), München (Staatliche Münzsammlung), Oxford (Ashmolean Museum), Paris (Cabinet des Médailles, Bibliothèque Nationale, cu peste 125 000 de monede grecești), Roma (Medagliere del Vaticano și Medagliere del Museo Nazionale), Sankt Petersburg (Ermitaj), Sofia (Musée National), Stockholm (Kungl. Myntkabinetet, Statens Historiska Museum), Torino (Medagliere del Museo Civico d'Arte Antica), Warszawa (Muzeum Narodowe w Warszawie), Washington (Dumbarton Oaks), Wien (Münzkabinett), Zürich (Schweizerische Landesmuseum) și multe altele, pe care nu le-am putut include în această listă⁵⁸.

Colecții ca cele de mai sus sunt publice în măsura în care ele aparțin statului sau administrațiilor locale. Pe de altă parte, nu pot fi înglobate în categoria celor publice cele care nu asigură accesul publicului la patrimoniul deținut. Lipsa de spațiu și de personal necesar asigurării comunicării, ca și necesitățile de securitate reprezintă impedimentele principale care stau în calea realizării unui astfel de deziderat.

În același timp, deși cea mai mare parte a colecțiilor private nu este deschisă publicului, există unele dintre ele care reprezintă modele de comunicare. Cel mai cunoscut exemplu este cel al American Numismatic Society (New York), care a apărut din inițiativa particulară (1858) și constituie astăzi, prin muzeu, bibliotecă, personal și publicații specializate un etalon în domeniu. Reamintesc că *Numismatic Literature* (2 vol. anual), editată de ANS, semnalează toată bibliografia de specialitate.

Colecțiile publice de stat și orașenești au ca nucleu monedele locale (naționale), în primul rând, rezultate din săpăturile arheologice, din alte cercetări proprii, din donații și achiziții ș. a. m. d. Însă, colecțiile private sunt cel mai adesea specializate, proprietarii lor adunând piese monetare, după cum arătam, potrivit unei teme anume. Unele dintre aceste colecții sunt renumite prin bogăția și raritatea exemplarelor deținute, ceea ce le face deosebit de atractive pentru cercetători (von Aulock, Bachofen von Echt, A. de Belfort, Dessewffl, Farnese, H. P. Hall, Heynen, G. Mazzini, M. H. Montagu, de Quellen, A. Resch, G. Severeanu, Strözzi, M. C. Sutz, F. Weber, Windisch-Grätz, Weszlerle ș. a.).

O altă deosebire însemnată dintre colecțiile publice și private constă în tripla funcție, de conservare, comunicare și documentare, pe care și-o asumă primele, spre deosebire de cele din categoria a doua, care nu le pot îndeplini pe toate. În general, instituțiile publice dețin personal specializat în toate cele trei tipuri de activitate, în vreme ce colecțiile particulare nu-și pot permite și, adesea, au un interes scăzut de a fi deschise documentării și prezentării pieselor componente. Asemenea deficiențe pot fi remediate prin intermediul *expozițiilor*. Cele mai multe dintre instituțiile publice de profil au expoziții monetare *permanente*. Însă, atât acestea, cât și colecționarii privați participă deseori la expoziții *temporare* sau *ocasionale*, organizate cu diverse ocazii (aniversări ale primelor emisiuni, tematice, ale băncilor și instituțiilor de emisiune, evenimente istorice etc.).

Totodată, nu trebuie uitat faptul că, cercurile numismaților particulari au inițiat și organizat diferite tipuri de asocieri, la început cu scopul declarat de a promova și apăra interesele acestora, pentru ca, mai târziu, prin alăturarea numismaților profesioniști și specializarea colecționarilor, să devină adevărate societăți savante. Pilda cea mai la îndemână este „Societatea Numismatică Română”, fondată în 1903, și care de-a lungul unui veac a ajuns să reprezinte un adevărat pol al activității numismatice din țara noastră. De-a lungul anilor a editat publicațiile *Buletinul Societății Numismatice Române* și *Cronica Numismatică și Arheologică*, prima dintre acestea continuând și astăzi să apară. A adunat în rândurile ei cea mai mare parte dintre numismații

⁵⁸ Numele și istoricul celor mai mari colecții este redat în *Compte rendu* (21, 1974), publicat de secretariatul Comisiei Internaționale de Numismatică (CIN); M. Scharloo și I. D. Tijman (ed.), *Images for posterity. The conservation of coins and medals. Papers of the Leiden seminar 1993*, Koninklijk Penningkabinet, Leiden, 1995; P. Arnold, *op. cit.*; V. Potin, *Die Quellen zur frühen Geschichte des Münzkabinetts des Ermitage*, în P. Berghaus (ed.), *Numismatische Literatur 1500-1864. Die Entwicklung der Methoden einer Wissenschaft*, Wolfenbütteler Forschungen 64, Harassowitz Verlag, Wiesbaden, 1995, p. 217-233; C. Boehringer, *Eine Universitäts-Münzsammlung in Deutschland: Göttingen*, în *Compte rendu*, 43, Cultura, Wetteren, 1996, p. 43-49; E. Kluwe, *Die Münzsammlungen am Institut für Altertumswissenschaften der Friedrich – Schiller – Universität Jena*, în același volum, p. 50-58; F. Chaves Tristan, *Las Colecciones Publicas de Numismatica de Sevilla*, în același volum, p. 59-70; J. Pournot, *Histoire du Cabinet des Monnaies et Médailles de Marseille*, în același volum, p. 71-77; J. Joussemont, *Le Musée Numismatique Joseph Puig: Brève Histoire des Collections*, în același volum, p. 78-81; T. Braunerheim, *op. cit.*

profesioniști și „amatori” (peste 1 500 de membri activi), organizați în 24 de secții județene (mai multe în București). A dezvoltat proiecte și a încurajat cercetarea de specialitate, atât prin publicații, cât și prin biblioteca ori colecția sa numismatică.

Între 1933 și 1937 Societatea Numismatică Română (SNR) a organizat 5 congrese naționale de numismatică și arheologie (București, Craiova, Cernăuți, Cluj și Iași), iar între 1984 (când s-au reluat astfel de manifestări) și 2003, alte 20 de simpozioane naționale de numismatică, toate având drept țel principal promovarea cercetării de specialitate⁵⁹. De-a iungul anilor, în fruntea SNR s-au aflat remarcabile personalități științifice, care au desfășurat o muncă susținută pentru afirmarea și dezvoltarea acesteia și a științei respective (M. C. Sutz, C. Moisil, E. Condurachi și C. Preda)⁶⁰.

Existența numeroaselor societăți numismatice naționale, regionale și locale a impus necesitatea coordonării activității lor, care se îndeplinește de către “Commission Internationale de Numismatique” (CIN, din 1926), de pe lângă Comité International des Sciences Historiques (CISH), afiliat la UNESCO (Paris). Printre cele mai vechi și importante societăți de profil pot fi amintite “Bayerische Numismatische Gesellschaft” (Germania), “Österreichische Numismatische Gesellschaft” (Austria), “Royal Numismatic Society” (Anglia), “Schweizerische Numismatische Gesellschaft” (Elveția), “Société Française de Numismatique” (Franța), “The American Numismatic Society” (USA), “Numismatic Society of India” ș. a. m. d.

Prin statutul adoptat în anul 1950 și reînnoit în 1986, la CIN sunt afiliate cabinete numismatice, bănci, organizații și societăți specializate etc. Comisia respectivă editează publicațiile *Compte rendu* (din 1951, anual) și *Newsletter* (din 1980, bianual), care au menirea să informeze întreaga lume de specialitate despre întreaga activitate mondială din domeniu. De asemenea, CIN organizează congrese internaționale de numismatică (din șase în șase ani, începând cu 1961), ultimul, al XIII-lea, desfășurându-se la Madrid, în anul 2003, după ce primul a avut loc acum peste un secol la Bruxelles (1891). Cu prilejul acestor reuniuni se întrunește CIN, care ia hotărâri privind direcțiile de cercetare și de organizare ale întregii activități numismatice de pe glob. Totodată, eu aceleași ocazii, se editează volume de bilanț privind progresul acestei științe, din intervalul de timp care a trecut de la precedentul congres, dar se prezintă și numeroase referate, rapoarte și comunicări privind problemele mai vaste sau mai limitate ale cercetării numismatice.

În același timp, la CIN sunt afiliate și societățile care se ocupă de obiectele paranumismatice – cum ar fi, de exemplu, „Federația Internațională a Medaliei” (FIDEM) – și au activități proprii (congrese, publicații), în afară de cele atotcuprinzătoare, generale, ale CIN.

Mai există și alte tipuri de manifestări științifice, adânc specializate, unde tema abordată este foarte restrânsă – și care, de asemenea, se desfășoară sub egida CIN (prin subcomisiile ei), cum ar fi simpozioanele, „mesele rotunde” sau conferințele. Important pentru specialiști este faptul că, de obicei, toate aceste reuniuni științifice sunt urmate de publicarea lucrărilor susținute cu acest prilej, ceea ce asigură un acces larg la informația comunicată⁶¹.

Un subiect deosebit de interesant, dar și delicat totodată, îl constituie afacerile cu obiectele de natură numismatică, care, în general, se supun regulilor pieței (cerere – ofertă), dar au și caracteristici proprii, speciale. Chiar dacă nu totdeauna este clar specializată, existența unei *piețe numismatice* nu poate fi contestată și ea este cel mai adesea bine delimitată geografic. Bineînțeles, în același timp, funcționează și o piață mondială, în cadrul căreia se realizează tranzacțiile de anvergură și doar cu anumite piese.

Însă, în ansamblu, o astfel de piață nu este uniformă, întrucât o parte din ea ni se înfățișează sub un aspect organizat, pe când cealaltă se caracterizează prin dominanța aleatorului. *Piața organizată* îndeplinește anumite cerințe științifice și se manifestă mai mult sau mai puțin transparent. Prin burse, licitații și magazine specializate are loc un comerț civilizât între cei interesați și care respectă în mare măsură o etică profesională bine statornicită. Cu totul altfel stau lucrurile în ceea ce privește *pieța spontană*, unde se desfășoară afaceri ocazionale, petrecute adeseori în condiții improprie și în necunoștință de cauză, pricinuită de lipsa unor

⁵⁹ *Primul Congres Numismatic*, în *CNA*, 10, 1934, 97, p. 48; A. Smaranda, *A 80-a aniversare a Societății Numismatice Române; Simpozioanele naționale de numismatică, I – Craiova 1984 și II – Suceava 1985*, în *BSNR*, 127–129, 1983–1985 (1986), 131–133, p. 497–499; O. Iliescu, *Societatea Numismatică Română în primul an de activitate*, în *BSNR*, 130–135, 1986–1991 (1992), 134–139, p. 11–25; C. Preda, *Societatea Numismatică Română la 90 de ani de la înființare*, în *BSNR*, 136–137, 1992–1993 (1996), 140–141, p. 9–15; idem, *Societatea numismatică română*, în *Nummus. Revista colecționarului numismat*, 1, București, 1996, p. 3.

⁶⁰ C. Preda, *op. cit.*, în *BSNR*, 136–137, 1992–1993 (1996), 140–141.

⁶¹ R. Weiller, *Histoire de la Commission Internationale du Numismatique (CIN)*, în *Compte rendu*, 43, Cultura, Wetteren, 1996, p. 102–151.

informații științifice adecvate. De obicei, în cursul unei tranzacții derulate în interiorul pieții spontane, evaluarea se plasează sub nivelul real. Totodată, se cere remarcat faptul, că asemenea operații comerciale din piața spontană au menirea să dreneze fondul monetar respectiv spre piața organizată, unde se măresc șansele acestuia de fi introdus în circuitul științific.

În mod evident, scopul afacerilor desfășurate în ambele tipuri de piață nu poate fi decât unul mercantil. Însă, dacă investitorii naivi achiziționează aproape orice piesă monetară fără prea mult discernământ și resping adesea luarea unor elementare precauții legate de originea materialului, cei avizați se călăuzesc în afacerile lor după anumite criterii, dintre care cele mai importante sunt *gradul de conservare* și *raritatea* exemplarelor dorite⁶². De aceea, pentru a se facilita comerțul organizat și a fi de ajutor numismaților s-au întocmit cataloage speciale (adesea abundent și splendid ilustrate), unde se descriu exemplarele unui anume emitent, dintr-o arie geografică și un interval de timp bine precizate, însoțite de prețuri variabile, care corespund celor două criterii majore enunțate (grad de conservare și raritate). Astfel, de exemplu, același tip monetar poate avea un preț de zece ori mai mare (sau chiar mai mult) dacă este *fleur de coin* (un exemplar necirculat, așa cum a ieșit din monetărie), în comparație cu o piesă extrem de deteriorată. În același timp, deși arată o uzură foarte mare, un tip emis într-un număr limitat de exemplare (sau chiar unicat) poate cunoaște o evaluare deosebit de ridicată. Pentru edificare, dar și pentru folosul numismaților, erez că este util să redan o listă cu ierarhia gradelor de conservare, așa cum acestea sunt înregistrate în cataloagele de specialitate (în limbile română, franceză, engleză, germană și italiană)⁶³:

Gradul de Conservare	Dégres de conservation ⁶⁴	Grades of preservation	Erhaltungsgrade	Gradi di conservazione	Apreciere
F. d. c. (fleur de coin)	F. d. c.	FDC/Unc./(uncirculated)/Mint state	F. d. c. (Stempelglanz)	Fior di conio	10/10
Foarte bun	Superbe (deteriorare imperceptibilă)	EF (Extremely fine)	Vorzüglich	Splendido	9-8/10
Foarte bun	Très très beau/ Très beau	VF (Very fine)	Sehr schön	Bellissimo	7-6/10
Bun	Très beau/Beau	F (Fine)	Schön	Molto bello	5-4/10
Bun	Beau/T. b. c. (très bien conservé)	VG (Very good)	S. g. e. (sehr gut erhalten)	Bello	3-2/10
Satisfăcător	B. c. (Bien conservé)	G (Good)	G. e. (gut erhalten)	Buono	2-1/10

În una din cele mai valoroase lucrări ale numismaticii românești s-a publicat un *Criteriu orientativ* pentru colecționari, privind valoarea aproximativă de schimb a monedelor și bancnotelor românești (pentru anul 1976), în care au fost reunite atât gradul de raritate, cât și gradul de conservare. Catalogul respectiv a fost alcătuit numai pentru monedele românești medievale și moderne, fiind diferențiat după emitenți (Țara Românească, Moldova, Transilvania, moderne) și felul instrumentului bănesc (bilete și bancnote). Așa cum arată autorii lucrării respective, potrivit cu gradul de raritate, monedele pot fi ierarhizate în **I** (inestimabil), **RR** (de mare raritate), **R** (rare) și **monede foarte frecvente**, apreciate între 1 și 100 de puncte (foarte frecvente = 1; cunoscute într-un număr de 10 ex. = 100 etc.). În ceea ce privește starea de conservare, au fost consemnate următoarele grade: **NC** = necirculată; **FF** = foarte frumoasă; **F** = frumoasă; **FBC** = foarte bine conservată; **BC** = bine conservată; **M** = mediocru conservată (monedele foarte deteriorate se încadrează sub 50%)⁶⁴.

Dintre criteriile utilizate pentru evaluarea obiectelor numismatice, doar raritatea poate fi apreciată concret și cu mai multă obiectivitate, în vreme ce gradul de conservare este destul de relativ, fiind marcat de subiectivism. Cu alte cuvinte, fiecare specialist poate evalua diferit același exemplar, în funcție de numeroși factori, printre care amintim și posibilitățile proprii de percepție. Există chiar elemente obiective de sub

⁶² De exemplu, H. A. Seaby, *Greek coins and their values*², B. A. Seaby, Ltd., London, 1966. Pentru aspectul teoretic, vezi și R. Göbl, *op. cit.*, 1, p. 265-266; C. Morrisson, *op. cit.*, p. 20-22; A. Ataman, *Valoarea de colecție a monedelor*, în *Nummus. Revista colecționarului numismat*, 1, București, 1996, p. 2.

⁶³ R. Göbl, *op. cit.*, 1, p. 266; C. Morrisson, *op. cit.*, p. 22.

⁶⁴ G. Buzdugan, O. Luchian, C. C. Opreșcu, *op. cit.*, p. 419-429 (în special, p. 419).

influența cărora nimeni nu se poate sustrage. Mă gândesc la faptul, că într-un tezaur alcătuit în cea mai mare parte din exemplare foarte deteriorate, identificarea unei piese mai bine păstrate derutează și poate determina numismatul să o încadreze în categoria celor „superbe”. Deci, starea de conservare a masei monedelor la care ne raportăm, atunei când apreciem o piesă individuală, poate altera obiectivitatea aprecierii. Doar existența unor instrumente sau aparate neutre, care să întreprindă această operație fără intervenția elementului uman, ar asigura obiectivitatea necesară și ar face posibilă încadrarea corectă a pieselor monetare într-o scară a gradelor de conservare.

Nu de mult, s-a reușit realizarea unui program computerizat (soft), care definește criteriile pentru determinarea gradului de uzură (prin circulație), ca și a celui de corodare (în urma proceselor fizico-chimice), ceea ce reprezintă o etapă însemnată pentru îndeplinirea dezideratului menționat (determinarea obiectivă a gradului de conservare)⁶⁵.

Din cele expuse până acum, reiese că numismatul (profesionist sau nu), în scopul unei evaluări cât mai aproape de realitate a pieselor numismatice, are nevoie de o bună cunoaștere a pieții, dar și a criteriilor prin care monedele pot fi apreciate. De aceea, atât un cabinet numismatic, cât și un colecționar cu ridicate posibilități financiare, vor achiziționa diverse cataloage de specialitate sau de licitație (uneori difuzate gratuit) și se vor abona la revistele de profil. Un obstacol major care se ridică în calea celui interesat de comercializarea obiectelor numismatice îl constituie diferența dintre valorile înregistrate în cataloage și prețurile reale determinate de piață. *Valoarea de catalog* este fixată de specialiști, prin întocmirea acestui instrument bibliografic de lucru. Această valoare este determinată matematic, ca o medie a prețurilor la care s-a vândut un anumit tip monetar de-a lungul unei perioade îndelungate de timp sau, pur și simplu, printr-o evaluare a cererii și a ofertei⁶⁶. Însă, în condițiile concrete întâlnite pe piață, obiectele numismatice se comercializează la prețuri stabilite de concurența mult mai multor factori decât gradul de conservare și raritate, printre aceștia enumerându-se *vechimea, metalul, patina, perfecțiunea caracteristicilor tehnice* (centrare, imprimarea ștanțelor, greutate etc.), *tematica, realizarea estetică, voga* unor anumite piese printre colecționari (chiar un anumit snobism), *ocazia tranzacției* ivite și altele, pe care nu le pot preciza în acest moment, dar care pot apare într-un caz particular. Se adaugă la cele de mai sus chiar și interesul științific, care poate fi arătat de colecționar în situația când calificarea sa a atins un anumit nivel de cunoaștere. În unele momente, intră în acțiune și factorul psihologic, întrucât atenția colecționarului va fi atrasă și de însemnătatea istorică a piesei respective, potrivit cu opiniile sale științifice sau cu interesul său personal. Se pot da numeroase exemple în acest sens. De altfel, am cunoscut mulți numismați români, care se înflăcărau la ofertarea unor monede emise de Traianus, mai ales la cele cu legenda DAC[IA] CAP[TA], cu toate că tematica urmărită în colecțiile lor era îndepărtată de interesul prezentat de asemenea exemplare. Sau, de asemenea, am cunoscut mulți alții, care, pe lângă o colecție axată pe un subiect special, aveau orice altă piesă legată de interesul lor personal (originea sa, meseria sau latura sa afectivă etc.). De aceea, *valoarea reală* poate diferi substanțial de cea de catalog, care devine, astfel, doar orientativă⁶⁷.

Totuși, toată această pregătire teoretică și practică necesară numismatului nu îl va feri de unele erori foarte variate și grave. Însă, cea mai serioasă și păgubitoare este cea legată de autenticitate. Piața numismatică, la fel ca oricare piață liberă, se află sub presiunea ilicitului, îndeosebi a ofertei de piese falsificate în timpurile mai noi. Fac această precizare, deoarece nu mă refer explicit la falsificarea contemporană (cu perioada ei de emisie și de circulație) a unei monede, care de multe ori poate atinge, în lumea colecționarilor, o valoare extrem de ridicată, comparativ cu o piesă obișnuită.

O întregă literatură specializată este rezervată chestiunii falsurilor. Diferite tipuri de publicații și cataloagele de licitație sunt folosite cu mult succes în această muncă migăloasă și foarte calificată. Se apelează în acest scop la „experti”, care pot fi angajații caselor de licitație, custozii de la cabinetele numismatice și, de

⁶⁵ *Usure et Corrosion, table de référence pour la détermination de trouvailles monétaires/Abnutzung und Korrosion: Bestimmungstabellen zur Bearbeitung von Fundmünzen*, în *Bulletin IFS/ITMS/IRMS*, 2, Supplément, Lausanne, 1995.

⁶⁶ Spre exemplificare, menționăm câteva cataloage numismatice de evaluări: G. Schön, *World Coin Catalogue twentieth century*⁵, B. A. Seaby Limited, London, 1985; R. D. Sear, *Roman Coins and their values*, 1, *The Republic and the Twelve Caesars, 280 BC – AD 96*, London, 2000; J. Edler – D. Harper (ed.), *2003 U. S. Coin Digest: A guide to average retail prices from the market experts*, Iola, WI, 2003.

⁶⁷ R. Göbl, *loc. cit.*; C. Morrisson, *op. cit.*, p. 21-23; A. Ataman, *loc. cit.*

fapt, oricine s-a specializat într-un domeniu al numismaticii. Așa încât, titlul de „expert” este atribuit liber, fără a fi nevoie de conferirea sa oficială, ca o consecință a încheierii unei forme de școlarizare sau de examinare. Titlul este obținut prin acordul unanim al celor interesați asupra competenței la care a ajuns unul (sau doar câțiva) dintre ei într-un domeniu limitat al cunoașterii numismatice.

Pentru susținerea și promovarea intereselor comercianților de piese numismatice s-au înființat societăți, în cele mai multe cazuri naționale, care sunt reunite în cadrul „Asociației Internaționale a Numismaților Profesioniști” (AINP). Prin statute și alte reglementări, AINP și asociațiile naționale impun respectarea unei etici profesionale și, totodată, realizează legătura cu organismele științifice. În mod firesc, astfel de asociații dețin o considerabilă putere financiară, ceea ce le permite susținerea cercetării de profil, prin contribuții pentru organizarea manifestărilor științifice sau pentru editări de publicații specializate (cărți, reviste), ca și pentru pregătirea viitorilor numismați (burse de studiu și de cercetare, concursuri, premii, diverse facilități pentru documentare etc.). În acest mod s-au statornicit raporturi benefice pentru ambele categorii de numismați, ceea ce favorizează evoluția științei în ansamblu⁶⁸.

6. 2. Perspective. Viitorul numismaticii rămâne strâns legat de statutul său de știință istorică. Deci, dacă domeniul va fi în continuare circumscris ariei cuprinzând obiectele numismatice și paranumismatice, metodele de investigare vor evolua – prin multiplicare, diversificare și perfecționare – și vor fi în măsură să ofere noi răspunsuri la chestiunile puse de cercetare.

În ansamblu, două sunt direcțiile principale spre care va înainta, după cum cred, numismatica. În primul rând, vor fi metodele recente și de mare acuratețe, puse la punct și oferite de științele naturale, prin care se va ajunge la o mai bună și mai completă cunoaștere a monedei: surse minerale, tehnici și tehnologii utilizate în fabricarea monedelor, procese fizico – chimice prin care au trecut acestea de-a lungul timpului, tratamente de conservare, procedee de restaurare ș.a.m.d. Chiar volumul materialului de studiu se va mări substanțial prin apariția unui instrumentar tot mai adecvat detectării sau prin atragerea unor sectoare de cercetare inabordabile până acum (subacvatic, de exemplu).

Totodată, folosirea tot mai extinsă a computerului va conduce la apariția unor noi programe destinate înregistrării, identificării și clasificării pieselor numismatice. Astfel, de pildă, băncile de date nu constituie, încă de pe acum, doar surse de recunoaștere a legăturilor de ștanțe și, în subsleiar, a volumului producției monetare, ci, de asemenea, facilitează - folosindu-se și calculul matematic sau statistica – descifrarea politicilor financiare din trecut. Aceste lucruri sunt evidente astăzi, dar nu erau la fel de clare acum 2–3 decenii. De aceea, acest viitor ne apare oarecum nebulos, întrucât nu cunoaștem noile mijloace de investigare care vor fi atrase în analiza numismatică.

În al doilea rând, de asemenea, chiar metodele „clasice” de cercetare vor deveni mai profunde și mai rafinate, deoarece, în perspectivă, ele vor îngloba și realizările prezentului. Toate aceste evoluții se vor bucura și de avantajul unei comunicări mai largi și mai rapide, în actualul context informațional (Internet). Trebuie, totodată, reamintită extinderea continuă pe care o cunoaște colaborarea internațională și, drept urmare, a posibilității de finalizare mai accelerată a proiectelor de cercetare⁶⁹.

⁶⁸ R. Göbl, *op. cit.*, p. 265; *Statuts de la CIN*, în *Compte rendu*, 43, Cultura, Wetteren, 1996, p. 7–8.

⁶⁹ A. Beith și O. J. Flanagan, *Metal Detectors and Archaeology, Report of the Committee on Culture and Education*, Council of Europe, Parliamentary Assembly, Doc. 4741–E, Strasbourg, 1981, p. 1–13; M. R. Alföldi, *op. cit.*, în *RIN*, 92, 1990, p. 7–8; eadem, *op. cit.*, în *Bolletino dei Musei Comunali di Roma*, Associazione amici dei Musei di Roma, S. N., 11, 1997, p. 132–136; eadem, *Vom “Antiken Münzfundkatalog” zu “Fundmünzen der Antike”*, în R. Cunz (ed.), *Concordia Didat. 50 Jahre Numismatische Kommission der Länder in der Bundesrepublik Deutschland 1950–2000*, Hamburg, 2000, p. 165–179; A. Burnett, *Interpreting the Past. Coins*, British Museum Press, London, 1991, p. 51 și urm.; *Metodi statistici*; K. Jonsson, *Computer Applications*, în *Rezumat/Congres/Berlin*, p. 813–815.

A SHORT HISTORY OF NUMISMATICS

SUMMARY

It is believed that the birth of numismatics as a science is due to the great collections of antiquities of the Renaissance. However collections and collectors existed long before that. The great and varied amount of coins housed in the ancient temples of Antiquity (Ephes, Persepolis, Parthenon, Olympia, Delphis etc.) as well as the private collections of some potentates of the time (Ptolemies, Seleucids, Attalids, Mithridates VI, Pompey, Augustus and so on) are famous.

But only during the Renaissance collecting coins becomes a systematic occupation for many lords and scholars, such as Medici's Family, Mathias Corvinus, François I, Petrarca or Copernicus. Simultaneously the study of the collected coins started. Later, in the 17th – 18th c., some collections became numismatic cabinets (Vienna, Paris, London, Berlin, Rome etc.). The Romanian Countries joined this cultural and scientific trend later. Information has been preserved about the collections of M. Bruckenthal, M. Pop de Szatmári, N. Stoica de Hațeg, M. Ghica, Gh. Săulescu and so on.

An important role in the development of numismatics was played by the organization of the monetary collections (inventories, furniture, files etc.) on one hand and the systematization of the specific knowledge on the other hand. Firstly we have to mention A. J. -H. Eckhel as being one of those who has essentially contributed to the foundation of numismatics as a science; his work was continued by many others (T. -E. Mionnet, H. Cohen, B. Head, E. and H. Babelon and so on). Another pathfinder in the numismatic research was Th. Mommsen who used the monetary document at large in the historical interpretation and started the making of the first *corpora* of coins.

The numismatic science has got its own publications. The first specialized journals have been published since 1836 (*Revue Numismatique* and *Numismatic Chronicle*); in Romania the first similar publication was printed in 1904 (*Buletinul Societății Numismatice Române*).

At the same time, as long as the science was generally developing, more and more knowledge belonging to other fields (chemistry, physics, mathematics, geo-geography, economics etc.) started to be used in numismatics.

The numismatic world is large and varied. It contains different types of collections, auction houses, and many kinds of business with coins, publications, scientific meetings, exhibitions, different ways of associations of those who are interested in it etc. The mixture of the scientific interest with the mercantile one led to special researches concerning the state of preservation or the counterfeit money. The intensification of the international co-operation and using the achievements of other sciences could contribute to an increasing development of numismatics.

FIGURE EXPLANATIONS

Fig. 1.1, Joseph Hilarius Eckhel in the Imperial Numismatic Cabinet from Vienna (after G. Dembski); 2, chest of drawers where the coins were preserved from Lovisa Ulrika's (the queen of Sweden) Numismatic Cabinet, c. 1750 (after T. Braunerhielm).

Fig. 2.1, Joseph Hilarius Eckhel, 1737–1798 (after G. Dembski); 2, Henry Cohen, 1806–1880 (after M. Amandry); 3, Friedrich Imhoof-Blumer, 1838–1920 (after C. Weber).

Fig. 3.1, section through a coin of Alyattes; 2, section through the edge of a plated tetradrachma, issued in the name of Alexander the Great (after H. Moesta, P. R. Franke).